

Research Paper

Policies Preventing the Social Integration of Afghan Immigrants into Iranian Society

Gholam Abbas Hosseini^{*1} , Hossein Rafie² , Mohammad Radmard³

¹ Ph.D. Student in International Relations, Department of Political Sciences, Faculty of Law & Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, g.hosseini04@umail.umz.ac.ir

² Associate Professor of International Relations, Department of Political Sciences, Faculty of Law & Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, h.rafi@umz.ac.ir

³ Assistant Professor of Political Science, Department of Political Sciences, Faculty of Law & Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, m.radmard@umz.ac.ir

[10.22080/ssi.2025.28529.2257](https://doi.org/10.22080/ssi.2025.28529.2257)**Received:**

January 28, 2025

Accepted:

April 16, 2025

Available online:

August 30, 2025

Keywords:

Social integration, Iran, Iranian society, Immigration policies, Afghan immigrants

Abstract

Objectives: This study examines the immigration policies of the Islamic Republic of Iran and their impact on the social integration process of Afghan migrants within Iranian society. The primary objective of this research is to identify the mechanisms and policies through which the Iranian government has systematically hindered the social integration of Afghan migrants. **Methods:** This qualitative research adopts an institutional approach to analyze Iran's immigration policies. Utilizing library-based sources, the study integrates theories of "immigration policy" and "Gordon's social integration" to provide a comprehensive examination of the subject. **Findings:** The migration of Afghans to Iran and their continuous presence over the past five decades have raised numerous socio-cultural challenges. Social integration, defined as the process through which migrants assimilate into the host society by adopting its values, language, and institutional structures, remains a fundamental issue in immigration policy. However, despite significant cultural and historical commonalities between Iran and Afghanistan, the social integration of Afghan migrants into Iranian society has not been realized. A review of the Islamic Republic of Iran's immigration policies, particularly since the 1990s, indicates that the Iranian state has not only lacked the political will to facilitate integration but has also implemented policies predominantly driven by security-oriented considerations. These policies have systematically obstructed social integration and resulted in the social exclusion of Afghan migrants. **Conclusion:** The findings of this study reveal that the restrictive nature of Iran's immigration policies has not only impeded the active participation and integration of Afghan migrants within Iranian society but has also generated negative security and social repercussions. Accordingly, revisiting these policies and incorporating social and humanitarian dimensions into the immigration framework could contribute to improving the conditions of Afghan migrants while mitigating the adverse consequences of the current approach.

***Corresponding Author:** Gholam Abbas Hosseini

Address: Department of Political Sciences, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Email: g.hosseini04@umail.umz.ac.ir

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

2538-3612 © The Author(s)

Published by University of Mazandaran

Extended Abstract

1. Introduction

The issue of Afghan immigration to Iran over the past five decades has emerged as one of the most significant social phenomena in contemporary Iranian society. With a population of over four million Afghan immigrants and refugees residing in Iran, the process of social integration has become a crucial and contested field of academic inquiry and policy debate. While numerous studies have addressed various social, cultural, and economic aspects of Afghan migrants in Iran (Farrash et al., 2025; Ruhani et al., 2024), few have analyzed the political mechanisms and state-driven policies that actively hinder the social integration process. This research fills that gap by focusing on how state migration policies—rooted in concerns of national interest, cultural identity, and security—have contributed to the institutional marginalization of Afghan immigrants in Iranian society.

The theoretical framework of this study is built on the complementarity of two models: the Theory of Migration Policies, which explains the rationale behind restrictive state policies based on national interests (Hosseini et al., 2025), and Gordon's Seven-Stage Social Assimilation Theory (Kivisto, 2005), which defines integration as a multi-layered process from cultural adaptation to civic assimilation. These frameworks enable a critical examination of how Iran's migration policies—particularly in domains such as work, housing, legal identity, and public services—prevent immigrants from progressing beyond the initial stage of cultural assimilation.

This study also highlights the contradiction in the Iranian state's

approach: while promoting shared cultural values and religious traditions, it simultaneously enforces exclusionary legal and administrative barriers. As a result, Afghan immigrants often remain socially and legally peripheral, affecting not only their well-being but also long-term national cohesion and sustainable development. The key research question addressed in this study is: "What policies have the Islamic Republic of Iran implemented that hinder the social integration of Afghan immigrants?"

2. Methods

This qualitative study employed a document-based methodology rooted in institutional analysis. Primary data were collected through extensive library research and documentary analysis, including academic papers, legal texts, government regulations, and reports from international and national agencies. The research adopts an institutional approach to examine how formal and informal institutions—ranging from legal systems and governmental bodies to cultural norms and public discourses—shape and restrict the integration process. Following Oliver E. Williamson's four-tier model of institutions (Nazari, 2016), the analysis focused on two levels: formal institutions (e.g., migration laws, labor regulations, and citizenship rules) and informal institutions (e.g., social norms, media discourses, and public perceptions). Thematic analysis was used to interpret the gathered texts, and categories were developed based on the recurring patterns of exclusion and restriction. Emphasis was placed on how these institutional factors align with the theoretical assumptions of migration policy theory and Gordon's model to understand their cumulative impact on Afghan immigrants' integration.

3. Results

The findings of this study indicate that Iran's migration policy framework systematically prevents Afghan immigrants from achieving meaningful social integration beyond cultural adaptation. The analysis is divided into four primary policy domains: labor laws, residency and movement regulations, access to public services, and nationality and intermarriage policies.

Labor Policies: Afghan immigrants face numerous legal barriers in the Iranian labor market, including occupational restrictions and the necessity of temporary permits (Hosseini et al., 2025: 156). Despite their significant contribution to construction, agriculture, and industrial sectors, they remain excluded from labor rights, social security, and union representation.

Residency and Movement: The "Settlement Zoning Policy," which limits migrants' right to reside in specific provinces, has created patterns of spatial segregation and urban marginalization (Farrash et al., 2025). Although some provinces have recently been opened for limited settlement, the general trend remains restrictive.

Citizenship and Marriage: Iran's nationality law, particularly regarding the children of Iranian women married to foreign men, has historically denied legal identity to many second-generation immigrants. Although recent reforms have somewhat eased these conditions, bureaucratic obstacles still impede access to legal status (Vahdati-Shabiri, 2014).

Public Services: Access to education and healthcare remains limited for undocumented Afghan immigrants. While over 600,000 Afghan students are currently enrolled in Iranian schools

(ISNA, 2022), undocumented children often face enrollment barriers. Healthcare access is similarly constrained, especially for vulnerable groups such as refugees without valid permits.

Despite some limited improvements—such as increased university enrollment and partial reforms in nationality laws—overall integration is hindered by policies aimed at deterring long-term settlement and preserving the national identity and security discourse. These restrictions not only delay structural integration but also amplify social stigma and institutional discrimination.

4. Conclusion

This study concludes that Iranian migration policies are primarily designed to control and contain, rather than integrate, Afghan immigrants. Although many Afghans have culturally adapted to Iranian society—through language, religion, and education—they are often prevented from achieving structural, institutional, or civic assimilation due to restrictive state policies. These limitations reflect a deeper ideological orientation wherein immigrants are framed as temporary guests or potential threats to national coherence (Azam Azadeh & Mozaffari, 2018). Consequently, social integration remains partial and fragile, contributing to the long-term marginalization of a large immigrant population.

In light of these findings, policy recommendations are essential. Firstly, gradual liberalization of labor rights—particularly in industrial provinces—could enable economic integration. Secondly, easing zoning policies would allow migrants to settle in areas with better employment and service infrastructure. Thirdly, reforms to nationality laws should

be fully implemented to ensure that children of Iranian mothers receive timely citizenship. Finally, undocumented migrants should be granted conditional access to basic healthcare and education services, as supported by international human rights standards.

Nonetheless, the study acknowledges the importance of migration control. The Iranian state retains the sovereign right to monitor and prevent unauthorized entries, which is vital for the national order. However, policies must balance control with humane integration strategies that promote dignity, security, and societal stability. Only through a rights-based, inclusive migration

framework can Iran hope to transform its current challenges into developmental opportunities.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

This article is derived from the doctoral dissertation of Gholam Abbas Hosseini in the Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, conducted under the supervision of Dr. Hossein Rafie and the advisement of Dr. Mohammad Radmard.

Conflict of interest

Authors declared no conflict of interest.

علمی پژوهشی

سیاست‌های جلوگیری از ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی در جامعه ایرانی

غلام‌عباس حسینی^{۱*}، حسین رفیع^۲، محمد رادمرد^۳

^۱ دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابل‌سر، ایران، g.hosseini04@umail.umz.ac.ir
^۲ دانشیار روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابل‌سر، ایران، h.rafi@umz.ac.ir
^۳ استادیار علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابل‌سر، ایران، m.radmard@umz.ac.ir

doi 10.22080/ssi.2025.28529.2257

چکیده

اهداف: پژوهش حاضر به بررسی سیاست‌های مهاجرتی جمهوری اسلامی ایران و تأثیر آن‌ها بر فرآیند ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی در جامعه ایرانی می‌پردازد. هدف اصلی تحقیق، شناسایی سیاست‌هایی است که دولت ایران از طریق آن‌ها از ادغام اجتماعی این مهاجرین جلوگیری کرده است. روش مطالعه: این پژوهش از نوع کیفی است و با روش تحقیقی رویکرد نهادی، سیاست‌های مهاجرتی ایران را از طریق تحلیل منابع کتابخانه‌ای و با بهره‌گیری از ترکیب نظریه‌های «سیاست‌های مهاجرتی» و «ادغام اجتماعی گوردون» مورد بررسی قرار می‌دهد. یافته‌ها: مهاجرت افغانستانی‌ها به ایران و حضور مداوم آن‌ها در طی پنج دهه گذشته، با مسائل مختلفی در حوزه اجتماعی-فرهنگی روبه‌رو بوده است. ادغام اجتماعی به‌عنوان فرآیندی که در آن مهاجرین با پذیرش ارزش‌ها، زبان و ساختارهای جامعه میزبان، به عضو فعال از این جامعه تبدیل می‌شوند، یکی از مسائل اساسی در سیاست‌های مهاجرتی محسوب می‌شود. با این حال، با وجود اشتراکات فرهنگی و تاریخی میان ایران و افغانستان، فرآیند ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی در جامعه ایرانی تحقق نیافته است. بررسی سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران، به‌ویژه پس از دهه هفتاد شمسی، نشان می‌دهد که دولت ایران نه تنها تمایلی به ادغام اجتماعی این مهاجرین نداشته، بلکه سیاست‌های اتخاذ شده عمدتاً با رویکردی امنیتی طراحی و اجرا شده‌اند. این سیاست‌ها به‌صورت نظام‌مند از ادغام اجتماعی جلوگیری کرده و منجر به طرد اجتماعی مهاجرین افغانستانی شده‌اند. نتیجه‌گیری: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که محدودیت‌های ناشی از سیاست‌های مهاجرتی ایران، نه تنها مانع از مشارکت فعال و ادغام مهاجرین افغانستانی در جامعه ایرانی شده، بلکه پیامدهای منفی امنیتی و اجتماعی نیز به همراه داشته است. از این رو، بازنگری در این سیاست‌ها و توجه به ابعاد اجتماعی و انسانی مهاجرت می‌تواند در بهبود وضعیت مهاجرین و کاهش تبعات منفی این رویکرد مؤثر باشد.

تاریخ دریافت:

۹ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۲۷ فروردین ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۸ شهریور ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها:

ادغام اجتماعی، ایران، جامعه ایرانی، سیاست‌های مهاجرتی، مهاجرین افغانستانی

* نویسنده مسئول: غلام‌عباس حسینی

آدرس: گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابل‌سر، ایران.

ایمیل: g.hosseini04@umail.umz.ac.ir

این مقاله با دسترسی آزاد تحت مجوز بین‌المللی کربیتو کامنز از نوع نسبت‌دادن-غیرتجاری-بدون انشقاق ۴/۰ است.

ناشر: دانشگاه مازندران نویسنده(گان) © ۲۵۳۸-۳۶۱۲

۱ مقدمه و بیان مسأله

مهاجرت‌های بین‌المللی تغییرات عمیق اجتماعی را هم در جوامع مبدأ و هم در جوامع مقصد ایجاد می‌کنند. همچنین بر روابط میان‌گروهی در جوامع مقصد و میان مهاجرین و نسل‌های بعدی آن‌ها تأثیر می‌گذارند. در زمینه‌های مختلف پذیرش، مهاجرت نه تنها با فرآیندهای فرهنگ‌پذیری از سوی مهاجرین همراه است، بلکه با درجات مختلفی از پذیرش، عدم تحمل یا بیگانه‌هراسی از سوی مردم بومی نیز مواجه می‌شود. این واکنش‌ها، به نوبه خود، شیوه‌های پاسخ تطبیقی مهاجرین و احساسات تعلق آن‌ها را شکل می‌دهند. مهاجرت همچنین باعث شکل‌گیری گروه‌های قومی می‌شود که خویش را از سوی دیگران به عنوان متفاوت از نظر زبان، مذهب، نژاد، خاستگاه ملی یا سرزمین اجدادی، میراث فرهنگی و خاطرات یک گذشته تاریخی مشترک می‌بینند. شیوه‌های ادغام این گروه‌ها در طول نسل‌ها می‌تواند به اشکال متنوعی ظاهر شود؛ برخی منجر به همگونی و همبستگی بیشتر در جامعه (یا بخش‌هایی از جامعه) می‌شوند؛ در حالی که برخی دیگر به تمایزات و تنوع بیشتر قومی منجر می‌گردند. این نتایج تحت تأثیر تعامل پیچیده‌ای از زمینه‌های ادغام (پذیرش، بی‌طرفی، خصمانه) قرار می‌گیرند که در آن مهاجرین توسط جامعه پذیرفته می‌شوند و منابع و سازگاری‌های مهاجرین و نسل‌های بعدی آن‌ها شکل می‌گیرد (Rumbaut, 2015: 81).

در وضعیت کنونی، مهاجرین افغانستانی به یکی از بزرگ‌ترین و پایدارترین گروه‌های مهاجر در ایران تبدیل شده‌اند و حضور آن‌ها تأثیرات چندلایه‌ای بر ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی کشور داشته است. این مهاجرت گسترده، نه تنها با تغییراتی در نیروی کار، سبک زندگی و بافت جمعیتی همراه بوده، بلکه پویایی‌های فرهنگی و

اجتماعی را نیز تحت تأثیر قرار داده است. از این رو، بررسی ابعاد مختلف این پدیده، به‌ویژه در حوزه ادغام اجتماعی، امری ضروری و راهبردی تلقی می‌شود. این مسأله به‌خصوص از آن رو حائز اهمیت است که از طی پنج دهه اخیر و به‌ویژه طی دو بار سلطه طالبان در افغانستان، ما شاهد موج‌های گسترده مهاجرت افغانستانی‌ها به ایران بوده‌ایم. به‌گونه‌ای که بنا بر آمار رسمی وزارت کشور، تا فروردین ۱۴۰۴، شش میلیون و صد هزار افغانستانی در ایران زندگی می‌کنند^۱ (خبرگزاری ایسنا، ۱۹/۱/۱۴۰۴) و بخشی از جامعه در حال آموزش و به‌خصوص نیروی کار ایران را شامل می‌شوند. با توجه به این حضور طولانی مسأله ادغام آنان در جامعه ایرانی چالش و موضوعی مهم است که لازم است تا سیاست‌گذاران به آن توجه کنند. در این مقاله منظور از ادغام اجتماعی فرآیندی است که طی آن مهاجرین با پذیرش زبان، فرهنگ و ارزش‌های جامعه میزبان، در زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی آن مشارکت می‌کنند (Alba & Nee, 2003: 2) و به بخشی مؤثر و پذیرفته‌شده از جامعه میزبان تبدیل می‌شوند؛ فرآیندی که نیازمند سیاست‌گذاری‌های دقیق و موشکافانه است. در حالی که اشتراکات فرهنگی و تاریخی میان ایران و افغانستان می‌تواند این فرآیند را تسهیل کند، واقعیت‌های موجود نشان می‌دهد که بسیاری از مهاجرین افغانستانی با موانع جدی در مسیر ادغام اجتماعی مواجه هستند.

نظریه‌های ادغام اجتماعی، به‌ویژه نظریه گوردون، چارچوبی مناسب برای تحلیل فرآیند همسان‌سازی مهاجرین ارائه می‌دهند. این نظریه با تقسیم ادغام به هفت مرحله، از فرهنگ‌پذیری تا همسان‌سازی مدنی (Kivisto: 2005: 14)، نشان می‌دهد که ادغام اجتماعی مفهومی فراتر از پذیرش فرهنگی است. برای تحقق ادغام کامل، مهاجرین

به‌واسطه شرکت در طرح شناسایی و سامان‌دهی اتباع خارجی غیرمجاز، اجازه اقامت موقت یافتند و مدرکی با عنوان «برگه سرشماری» دریافت کردند.

^۱ از این تعداد دو میلیون و صد هزار نفر مجاز (دارای مدرک معتبر و رسمی)، دو میلیون نفر غیرمجاز (بدون مدرک قانونی) و دو میلیون نفر نیز شبه‌قانونی (دارای مدرک «سرشماری») هستند. منظور از شبه‌قانونی کسانی هستند که در سال ۱۴۰۱

انجام شده است. یکی از موضوعات مهم در این پژوهش‌ها همواره مسأله ادغام اجتماعی مهاجرین بوده است. هرچند مطالعات مختلف این موضوع را بررسی کرده‌اند، تاکنون هیچ پژوهشی از دیدگاه علم سیاست و به‌طور ویژه تأثیر سیاست‌های مهاجرتی بر فرآیند ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی را در جامعه ایرانی مورد توجه قرار نداده است. تحقیق پیش رو با پرداختن به مسأله ادغام اجتماعی از دیدگاهی نو، پژوهشی متفاوت از دیگر آثار مشابه به‌شمار می‌رود. در ادامه، نگاهی کوتاه به برخی آثار مرتبط با مسائل اجتماعی مهاجرین افغانستانی در ایران خواهیم داشت.

۲/۱ پیشینه داخلی

زاهدی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «سنجش و تبیین طرد اجتماعی مهاجرین خارجی در کلان‌شهر اصفهان محورهای موضوعی: مطالعات جامعه‌شناختی شهری» بر این باور است که فرآیند ادغام اجتماعی مهاجرین خارجی تأثیر مهمی بر نظم کشور میزبان دارد و عدم ادغام مناسب، این گروه‌ها را به تهدیدی بالقوه برای امنیت ملی تبدیل می‌کند. این پژوهش به بررسی وضعیت مهاجرین افغانستانی و عراقی، در کلان‌شهر اصفهان، از منظر دسترسی به فرصت‌های اجتماعی-اقتصادی و مقایسه آن با ساکنان بومی پرداخته است. جامعه آماری در تحقیق شامل ۲۳۲ خانوار مهاجر و غیرمهاجر است که با روش تحلیل داده‌ها در نرم‌افزارهای اسپ‌اس‌اس^۱ و لیزرل^۲ شخص می‌کند مهاجرین با تبعیض، طرد اجتماعی و سکونت در محله‌های محروم مواجه‌اند.

اعظم آزاده و مظفری (۱۳۹۶) مقاله‌ای با عنوان «طرد اجتماعی زنان ایرانی ازدواج‌کرده با اتباع خارجی (عراقی- افغانی) و عوامل مؤثر بر آن» دارند. این مطالعه عوامل اجتماعی مؤثر بر طرد اجتماعی زنان ازدواج‌کرده با اتباع عراقی و افغانستانی را در نیشابور بررسی می‌کند. مدل تحقیق شامل متغیرهایی مانند

باید بدون تبعیض به فرصت‌های مشارکت در ساختارهای اجتماعی و اقتصادی دسترسی داشته باشند. در مقابل، نظریه سیاست‌های مهاجرتی با تأکید بر منافع و امنیت ملی، مسأله ادغام مهاجرین را تبیین و تحلیل می‌کند. از این دیدگاه، مهاجرین خارجی به دلیل عدم وابستگی و تعلق به سرزمین میزبان، همواره به‌عنوان عاملی بالقوه در تضاد با منافع و امنیت ملی تلقی می‌شوند. از این رو، سیاست‌های مهاجرتی مبتنی بر ملاحظات اجتماعی معمولاً رویکردی ضد ادغامی اتخاذ می‌کنند.

پژوهش حاضر با تمرکز بر وضعیت مهاجرین افغانستانی در ایران، به بررسی عواملی می‌پردازد که ادغام اجتماعی این گروه را با چالش مواجه کرده‌اند. ادغام اجتماعی، به‌عنوان فرآیندی دوسویه میان مهاجر و جامعه میزبان، نیازمند بستریایی چون سیاست‌های حمایتی، نگرش‌های مثبت اجتماعی و ساختارهای فرهنگی پذیراست. با این حال، شواهد حاکی از آن است که در ایران، مجموعه‌ای از سیاست‌ها و رویکردهای رسمی، از جمله مقررات اقامتی، محدودیت‌های آموزشی و شغلی و نحوه برخورد رسانه‌ها با مهاجرین، مانعی جدی در مسیر این ادغام ایجاد کرده‌اند. این پژوهش در تلاش است تا با تحلیل این سیاست‌ها و تأثیرات آن‌ها، به فهم دقیق‌تری از موانع ساختاری ادغام اجتماعی مهاجرین دست یابد. از همین رو، پرسش اصلی پژوهش این است که: «جمهوری اسلامی ایران با چه سیاست‌هایی از ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی جلوگیری کرده است؟».

۲ پیشینه پژوهش

پس از اجرای نخستین طرح آمایش و سامان‌دهی مهاجرین خارجی در ایران در سال ۱۳۸۰، توجه پژوهش‌گران، به‌ویژه در حوزه علوم اجتماعی، به مسائل اجتماعی مهاجرین افغانستانی در ایران جلب شد. در ۲۵ سال گذشته، تحقیقات بسیاری در رابطه با مباحث و مسائل اجتماعی این مهاجرین

² LISREL (linear structural relations)

¹ SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)

فرهنگی و اجتماعی نه تنها به بهبود روابط کمک می‌کند، بلکه در تسهیل ادغام مهاجرین و حفاظت از داشته‌های تمدنی و تاریخی نیز مؤثر خواهد بود.

علیزاده نیری و همکاران (۱۴۰۲)، در مقاله «کشف و یافتن سازوکارهای ساخت «دیگری» مهاجر در ایران با تحلیل مضمون» با استفاده از روش تحلیل مضمون، به بررسی فرآیند «دیگری‌سازی» مهاجران در گفتمان رسمی و غیررسمی ایران می‌پردازند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مهاجران، به‌ویژه مهاجران افغانستانی، از طریق گفتمان‌های رسانه‌ای، سیاسی و نهادی، به‌صورت نظام‌مند به‌عنوان «دیگری» بازنمایی می‌شوند. این بازنمایی‌ها با مفاهیمی چون تهدید اقتصادی، فرهنگی و امنیتی همراه است و در قالب سیاست‌های سخت‌گیرانه مهاجرتی و تبعیض‌های ساختاری، زمینه‌ساز طرد اجتماعی آنان می‌گردد. این مقاله با تأکید بر نقش نهادهای دولتی و رسانه‌ها، نشان می‌دهد که سیاست‌های «دیگری‌سازی» مانعی جدی برای ادغام اجتماعی مهاجرین در ایران هستند.

روحانی و همکاران (۱۴۰۳)، در مقاله «فرآیند فرهنگ‌پذیری در میان نوجوانان افغانستانی: یک مطالعه کیفی در شهر یزد» با استفاده از روش تحلیل مضمون و انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با نوجوانان مهاجر افغان، به بررسی تجربه‌های فرهنگ‌پذیری آن‌ها پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که نوجوانان در فرآیند فرهنگ‌پذیری با سه مرحله اصلی مواجه‌اند: تضاد ارزشی، سازگاری گزینشی و بازتعریف هویتی. این فرآیند تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند روابط اجتماعی، آموزش، مذهب، رسانه و نگرش جامعه میزبان قرار دارد. یافته‌ها حاکی از آن است که علی‌رغم تمایل نوجوانان به تعامل با جامعه میزبان، موانعی همچون تبعیض، نابرابری و طرد اجتماعی، فرآیند ادغام اجتماعی آن‌ها را دشوار کرده است.

فراش و همکاران (۱۴۰۳)، در مقاله «گسل فضایی-اجتماعی: واکاوی درک و معنای مهاجران افغانستانی از جدایی‌گزینی فضایی در شهر تهران»،

«عوامل مطرودساز پیشین»، «طرد جنسیتی»، «طرد دوران گذار به بزرگسالی»، «احساس نابرابری» و «احساس داغ ننگ» است. روش پیمایش با نمونه‌گیری در دسترس و حجم نمونه ۱۸۲ نفر انجام شد. نتایج نشان داد که «احساس داغ ننگ»، «احساس نابرابری» و عوامل مطرودساز بیشترین تأثیر را بر طرد اجتماعی دارند؛ درحالی‌که «طرد جنسیتی» تأثیر کمتری داشته است. تحلیل مسیر، «احساس داغ ننگ» را قوی‌ترین عامل در تبیین طرد اجتماعی معرفی کرد.

نصر اصفهانی (۱۳۹۷) در کتاب خود با عنوان «در خانه برادر؛ پناهندگان افغانستانی» بر این باور است که با گذشت نزدیک به چهار دهه از حضور پناهندگان افغانستانی در ایران، همچنان در گفتار رسمی دولتی، به‌عنوان مهمانان موقت تلقی می‌شوند که باید به کشور خود بازگردند. این رویکرد باعث شده سیاست‌های مهاجرتی به گونه‌ای تدوین شود که جذابیت‌های اقتصادی و رفاهی ایران برای آن‌ها کاهش یابد. با این حال، بسیاری از این مهاجرین بازنگشته‌اند و به شهروندانی درجه دوم تحت عنوان «اتباع بیگانه» تبدیل شده‌اند. این تحقیق با رویکرد کیفی به بررسی موانع مشارکت اجتماعی نسل دوم و سوم مهاجرین افغانستانی در ایران و آشکارسازی عوامل محدودکننده آن‌ها پرداخته است.

فیروزی (۱۴۰۱)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی اشتراکات فرهنگی-اجتماعی ایران و افغانستان (با تأکید بر آسیب‌ها و فرصت‌ها)» به بررسی اشتراکات فرهنگی-اجتماعی ایرانیان و افغانستانی‌ها پرداخته است که نقش مهمی در روند ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی در جامعه ایرانی دارد. از دید نویسنده خراسان بزرگ به‌عنوان خاستگاه تمدنی مشترک، ایران و افغانستان را به هم پیوند داده و اشتراکات فرهنگی و اجتماعی عمیقی بین دو کشور ایجاد کرده است. در عین حال، عواملی مانند افراط‌گرایی و شکاف‌های شناختی مانع بهره‌برداری مناسب از این ظرفیت‌ها می‌شوند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد سرمایه‌گذاری بر اشتراکات

می‌دهد که عدم ادغام در یک جامعه، می‌تواند مهاجرین را به مهاجرت مجدد وادار کند.

چاکال^۳ و همکاران (2023)، در مقاله «شکل‌گیری احساسات نفرت‌آمیز نسبت به پناهجویان افغانستانی در ایران» با استفاده از روش نظریه داده‌بنیاد، به بررسی علل و فرآیندهای اجتماعی مؤثر در شکل‌گیری احساسات منفی نسبت به مهاجران افغانستانی در شهر شیراز می‌پردازند. یافته‌ها نشان می‌دهد که عواملی مانند فشارهای اقتصادی، تبلیغات رسانه‌ای، فاصله اجتماعی و عدم شناخت فرهنگی، باعث ایجاد ذهنیت تهدید و افزایش احساسات نفرت‌آمیز در جامعه میزبان شده‌اند. این پژوهش نتیجه می‌گیرد که گسترش احساسات نفرت‌انگیز، از پذیرش اجتماعی مهاجرین جلوگیری کرده و مانعی جدی در مسیر هم‌زیستی و ادغام ساختاری و هویتی آن‌ها در جامعه ایرانی ایجاد می‌کنند.

زندى‌نوگران^۴ و همکاران (2024)، در مقاله «ادغام مهاجرین افغانستانی در ایران؛ با بهره‌گیری از نظریه چند پایه»، به بررسی عمیق فرآیندهای مؤثر بر ادغام این مهاجرین پرداخته‌اند. داده‌ها از طریق روش میدانی و با مشارکت ۴۵ نفر گردآوری و با شیوه کدگذاری استقرایی تحلیل شدند. یافته‌ها در قالب ۲۱ مقوله و ۶ دسته اصلی شامل: شرایط مبدأ، شرایط مقصد، عوامل سیاسی، عاملیت اجتماعی، ویژگی‌های مهاجرین و پیامدهای ساختاری و فردی سامان یافت. نتایج نشان می‌دهد که ادغام در ایران یک «اکوسیستم پیچیده» است که در آن تعامل ویژگی‌های فردی مهاجرین و زمینه‌های اجتماعی-سیاسی جامعه میزبان نقش اساسی دارد.

جتن^۵ و همکاران (2024)، در مقاله «گیر افتاده میان دو جهان: تغییر هویت اجتماعی در میان مهاجرین نسل دوم افغانستانی در ایران»، به بررسی دگرگونی‌های هویتی مهاجرین نسل دوم افغانستانی

با روش مصاحبه و بهره‌گیری از نظریه زمینه‌ای، به بررسی تجربه زیسته مهاجرین افغانستانی از پدیده جدایی‌گزینی فضایی در تهران می‌پردازند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مهاجرین افغانستانی، جدایی مکانی خود را نه تنها نتیجه سیاست‌های ساختاری بلکه ناشی از نابرابری و نگاه‌های منفی نیز می‌دانند. مقاله بر این نکته تأکید دارد که گسل‌های فضایی موجود، مانع جدی در مسیر ادغام اجتماعی مهاجرین بوده و موجب بازتولید طرد اجتماعی می‌شوند.

۲٫۲ پیشینه خارجی

سنقری^۱ و همکاران (2018)، در مقاله «تسهیل‌کننده‌ها و موانع ادغام نوجوانان پناهجوی افغانستانی در ایران»، با استفاده از روش نظریه زمینه‌ای، به بررسی عوامل مؤثر بر فرآیند ادغام اجتماعی نوجوانان افغانستانی در ایران پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که عوامل فردی مانند انگیزه یادگیری، حمایت خانواده و توانایی مقابله با مشکلات؛ نقش مهمی در تسهیل ادغام دارند. در مقابل، تبعیض، فقر، محدودیت‌های قانونی و عدم دسترسی به آموزش و خدمات اجتماعی؛ موانع اصلی محسوب می‌شوند. درنهایت، مقاله بر ضرورت سیاست‌گذاری جامع‌نگر برای بهبود وضعیت این گروه آسیب‌پذیر تأکید دارد.

لنهان^۲ (2022)، در مقاله «در جست‌وجوی یک دولت مراقبت‌کننده: مهاجرت افغانستانی‌ها از ایران به آلمان»، به بررسی دلایل مهاجرت ثانویه افغانستانی‌ها از ایران به آلمان می‌پردازد. نویسنده با استفاده از مصاحبه‌های میدانی نشان می‌دهد که برخی از افغانستانی‌ها به دلیل تجربه طرد اجتماعی، عدم دسترسی به حقوق اساسی و نبود احساس تعلق در ایران، در جست‌وجوی زندگی بهتر و «دولتی مراقبت‌کننده» راهی اروپا می‌شوند. این تحقیق اهمیت ادغام اجتماعی را برجسته می‌سازد و نشان

⁴ Zandi-Navgran

⁵ Jetten

¹ Songhori

² Lenehan

³ Çakal

علمی و منطقی دارد. نظریه سیاست‌های مهاجرتی با تمرکز بر عملکرد دولت‌ها در قبال مهاجرین، نشان می‌دهد که چگونه سیاست‌گذاری‌های مبتنی بر منافع و ارزش‌های ملی می‌توانند بسترهای اجتماعی ادغام را محدود یا تسهیل کنند. در مقابل، نظریه گوردون با تحلیل دقیق فرآیند ادغام، به فهم ساختارهای درونی و سطح تعامل مهاجرین با جامعه میزبان کمک می‌کند. این دو نظریه، در کنار یکدیگر، امکان بررسی رابطه میان سیاست‌های کلان حاکمیتی و نتایج عینی ادغام اجتماعی مهاجرین را در جامعه ایران فراهم می‌کنند. بنابراین، ترکیب این دو رویکرد به تحلیل جامع‌تر موانع ادغام مهاجرین افغانستانی در جامعه ایرانی یاری می‌رساند.

۳/۱/۱ نظریه سیاست‌های مهاجرتی

نظریه سیاست‌های مهاجرتی با استوار بودن بر دو اصل «منافع ملی» و «ارزش‌های ملی»؛ به‌طور ویژه بر عملکرد و رفتار دولت‌ها در مواجهه با پدیده مهاجرت و مهاجرین تمرکز دارد. درواقع این نظریه نشان‌دهنده چرایی اتخاذ سیاست‌های گوناگون دولت‌ها در حوزه مهاجرت است. براساس این نظریه، سیاست‌گذاری‌های مهاجرتی دولت‌ها یا بر پایه منافع ملی استوارند و یا در ارزش‌های ملی ریشه دارند، منافع ملی سیاست‌های مهاجرتی را در چهار حوزه «اقتصادی»، «اجتماعی»، «امنیتی-نظامی» و «زیست‌محیطی» تقسیم‌بندی می‌کند. همچنین ارزش‌های ملی نیز سیاست‌گذاری مهاجرتی را به سه حوزه «اخلاق»، «عرف» و «دین» دسته‌بندی می‌کند. بنابراین از دیدگاه نظریه سیاست‌های مهاجرتی؛ سیاست‌گذاری‌های مربوط به پدیده مهاجرت به این هفت حوزه خلاصه می‌شود (حسینی، رادمرد و رفیع، ۱۴۰۳: ۱۵۳-۱۵۹). با توجه به این دسته‌بندی، بررسی مسأله ادغام اجتماعی مهاجرین را باید از دیدگاه منافع ملی و در حوزه اجتماعی بررسی و واکاوی کرد.

۳/۱/۱/۱ سیاست‌های مهاجرتی اجتماعی محور

سیاست‌های مهاجرتی اجتماعی محور؛ براساس تأثیر تعامل مهاجرین با امنیت اجتماعی جوامع میزبان شکل گرفته‌اند. باری بوزان و همکاران او، امنیت

در ایران می‌پردازند. نویسندگان با استفاده از چارچوب نظری هویت اجتماعی، نشان می‌دهند که این گروه میان تعلق به فرهنگ والدین و جامعه میزبان دچار کشمکش هویتی هستند. این تجربه منجر به بروز استراتژی‌های مختلف مقابله‌ای، ازجمله تمایزگذاری فرهنگی، دوگانگی هویتی و حتی احساس طردشدگی می‌شود. مقاله تأکید دارد که تجربه زیسته این نسل، پیامدهایی روانی و اجتماعی برای فرآیند ادغام اجتماعی آن‌ها به همراه دارد.

مجموعه پژوهش‌های بررسی‌شده در بخش پیشینه، تصویری نسبتاً جامع از چالش‌ها و موانع ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی در ایران ارائه می‌دهند، اما تمرکز عمده آن‌ها بر تبیین‌های جامعه‌شناختی و فرهنگی است. این مطالعات با بهره‌گیری از روش‌های میدانی و کیفی، ازجمله تحلیل مضمون و نظریه داده‌بنیاد، توانسته‌اند ابعاد مختلف طرد اجتماعی، جدایی‌گزینی فضایی، فرآیندهای فرهنگ‌پذیری و دیگری‌سازی را واکاوی کنند. بااین‌حال، خلأ نظری و روشی قابل توجه در رویکردهای سیاست‌محور دیده می‌شود؛ به‌ویژه اینکه تأثیر مستقیم و غیرمستقیم سیاست‌های مهاجرتی دولت ایران بر فرآیند ادغام اجتماعی، کمتر به‌صورت تحلیلی مورد توجه قرار گرفته است. حتی در پژوهش‌هایی که به مفاهیم سیاست‌گذاری یا نهادهای رسمی اشاره شده، تمرکز بیشتر بر پیامدهای اجتماعی این سیاست‌هاست تا تحلیل ساختارها و سازوکارهای سیاسی مؤثر. ازاین‌رو، پژوهش حاضر با اتخاذ رویکردی سیاسی به مسأله ادغام اجتماعی، می‌تواند خلأ موجود را پر کرده و نقطه عطفی در ادبیات پژوهشی این حوزه ایجاد کند.

۳ مبانی نظری و مفهومی

۳/۱ چارچوب نظری

استفاده هم‌زمان از «نظریه سیاست‌های مهاجرتی» و «نظریه ادغام اجتماعی گوردون» در این مقاله، به دلیل ماهیت مکمل آن‌ها در تبیین موضوع، ضرورتی

خاصی از ادغام اجتماعی مهاجرین نداشته باشند، ممکن است با رویکردی تسامح‌آمیز و برابر با شهروندان بومی، خدمات و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی لازم را ارائه کنند. اما اگر این نگرانی‌ها وجود داشته باشد، احتمالاً سیاست‌ها و قوانینی سخت‌گیرانه و محدودکننده در زمینه اجتماعی اتخاذ می‌کنند تا از ادغام اجتماعی مهاجرین جلوگیری کنند (حسینی، رادمرد و رفیع، ۱۴۰۳: ۱۵۵).

۳/۱/۲ نظریه ادغام اجتماعی گوردون

میلتون ام. گوردون^۱، یکی از نظریه‌پردازان برجسته در زمینه ادغام اجتماعی^۲، ابتدا در سال ۱۹۶۱ در مقاله‌ای با عنوان «همسان‌سازی در آمریکا: نظریه و واقعیت» سه نظریه را برای ادغام اجتماعی مهاجرین در جامعه مقصد معرفی و تحلیل کرده است. توجه خاص وی در این مقاله بر نظریه «کثرت‌گرایی فرهنگی» است. گوردون در سال ۱۹۶۴ در راستای تکمیل مقاله‌اش؛ کتابی با عنوان «همسان‌شدن در زندگی آمریکایی» منتشر کرد. او در این کتاب با تمرکز بر نظریه کثرت‌گرایی فرهنگی؛ هفت مرحله برای فرآیند همسان‌سازی مهاجرین در جامعه میزبان معرفی و متمایز کرد. این هفت مرحله عبارت‌اند از «نخست؛ فرهنگی که با عنوان فرهنگ‌پذیری نیز شناخته می‌شود»؛ «دوم؛ ساختاری»؛ «سوم؛ زناشویی»؛ «چهارم؛ هویتی (به معنای شکل‌گیری حس مشترکی از تعلق اجتماعی)»؛ «پنجم؛ پذیرش نگرشی»؛ «ششم؛ پذیرش رفتاری» و «هفتم؛ همسان‌سازی مدنی (جایی که اختلافات بین‌قومی در زمینه ارزش‌ها و قدرت از طریق هویت مشترک شهروندی حل می‌شود)» (Kivisto: 2005: 14).

گوردون در ابتدا بین مؤلفه‌های ساختاری (مانند شبکه‌های روابط اجتماعی، گروه‌ها، سازمان‌ها، اجتماعات و خانواده‌ها) و مؤلفه‌های فرهنگی (مانند زبان، باورهای مذهبی، رسوم، ارزش‌ها و ایده‌ها) در یک جامعه تمایز قائل شد. گوردون در گام بعد، مؤلفه‌های ساختاری را به دو دسته تقسیم کرد:

اجتماعی را این‌گونه تعریف می‌کنند: «پایداری الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، فعالیت‌های جمعی، هویت، آداب مذهبی و ملی در چارچوبی که برای رشد و توسعه قابل قبول باشد (تریف و همکاران، ۱۳۸۳: ۳۲۲)». این تعریف بر اهمیت هویت اجتماعی جامعه تأکید دارد. بنابراین، مهاجرین در صورتی تهدیدی اجتماعی برای دولت‌ها محسوب می‌شوند که بتوانند هویت جامعه را تحت تأثیر قرار دهند.

یکی از چالش‌های اصلی مرتبط با مهاجرین در بعد اجتماعی، مسأله ادغام اجتماعی آن‌هاست. در رویکردی سنتی، ادغام اجتماعی به این معناست که با گذر زمان و در طول نسل‌ها، گروه‌های مهاجر به تدریج به جوامع بومی نزدیک می‌شوند تا جایی که تفاوت‌ها میان آن‌ها غیر قابل تشخیص شود (Safi, 2006: 4). از آنجاکه امنیت اجتماعی مبتنی بر حفظ و نگهداری هویت جامعه است (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۳۳)، فرآیند ادغام اجتماعی مهاجرین می‌تواند تهدیدی جدی برای این امنیت تلقی شود. گرچه ظاهر ادغام اجتماعی نشان می‌دهد که مهاجرین در جامعه میزبان حل می‌شوند، اما در این فرآیند هویت جامعه میزبان نیز تحت تأثیر هویت مهاجرین قرار گرفته و دستخوش تغییر خواهد شد.

با وجود این، مهاجرین از بدو ورود به خاک کشور میزبان نیازمند خدمات و نیازهای اجتماعی بسیاری هستند که دولت میزبان را وادار به چاره‌اندیشی و واکنش مناسب در رفع این نیازها می‌کند. مهاجرین، حتی اگر شهروند رسمی نباشند، همچنان مستحق بهره‌مندی از حقوق اجتماعی و شهروندی هستند. مواردی همچون تابعیت، بهداشت، ازدواج، آموزش، خدمات شهری، بیمه و دیگر نیازهای اجتماعی، مسائل مهمی هستند که هم مهاجرین و هم دولت‌های پذیرنده با آن مواجه‌اند. برای مهاجرین، دسترسی به این موارد شرطی ضروری برای زندگی عادی به‌شمار می‌رود. در صورتی که دولت‌ها نگرانی

² Social integration

¹ Milton M. Gordon

مشخصی از پناهنده ارائه می‌دهد: شخصی که به دلیل ترس موجه از آزار و اذیت به دلایلی مانند نژاد، دین، ملیت، عضویت در یک گروه اجتماعی معین یا گرایش‌های سیاسی، از کشور خود گریخته و به دلایل مشخصی نمی‌تواند یا نمی‌خواهد از حمایت آن بهره‌مند شود (Sironi, Bauloz and Emmanuel, 2019: 171). بنابراین، هر پناهنده‌ای مهاجر است، اما هر مهاجری لزوماً پناهنده محسوب نمی‌شود؛ چراکه مهاجر اصطلاحی عام‌تر است که تمام گروه‌های مهاجرت‌کرده از جمله پناهندگان، پناهجویان، مهاجران اقتصادی و آوارگان را در بر می‌گیرد. در این پژوهش، به دلیل وجود انواع مختلف مهاجر در ایران، از واژه «مهاجر» یا «مهاجرین» استفاده شده است. افزون بر آن، هرچند ایران از امضاکنندگان کنوانسیون ۱۹۵۱ است، اما با توجه منافع ملی خویش، برخی اصول آن را نپذیرفته و همواره با توجه به امور ملی و بین‌المللی روز؛ با این پدیده برخورد و سیاست‌گذاری کرده است. از این‌رو، اغلب افراد مهاجرت‌کرده به ایران، در قالب «مهاجر» و نه «پناهنده» تعریف و شناسایی می‌شوند.

بنابراین با توجه به مبانی نظری و مفهومی پژوهش؛ در پاسخ به پرسش اصلی این تحقیق، این فرضیه مطرح می‌شود که «سیاست‌های مهاجرتی ایران، با حاکمیت رویکرد امنیتی، عمدتاً با هدف جلوگیری از ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی طراحی و اجرا شده‌اند».

۴ روش پژوهش

رویکرد نهادی در علوم اجتماعی به تحلیل تأثیر قوانین، هنجارها و ساختارهای سازمانی بر رفتار و تعاملات انسانی می‌پردازد (محمودی، ۱۴۰۲: ۹۰). این رویکرد نهادها را به‌عنوان «قواعد بازی» معرفی می‌کند که رفتارهای فردی و جمعی را شکل داده و پایداری یا تغییر آن‌ها می‌تواند پیامدهای گسترده‌ای بر جامعه داشته باشد. به‌طور خاص، نهادگرایی به‌عنوان فرآیندی اجتماعی در نظر گرفته می‌شود که

روابط اولیه (مانند روابط درون خانواده و گروه‌های دوستان) و روابط ثانویه (مانند سازمان‌ها و گروه‌های رسمی و غیرشخصی). بر همین اساس، وی اولین مرحله از همسان‌سازی را فرهنگ‌پذیری یا همسان شدن فرهنگی دانست که طی آن اعضای یک گروه اقلیت (مهاجرین) زبان و ارزش‌های گروه غالب (میزبانان) را یاد می‌گیرند. مرحله دوم، همسان‌سازی ساختاری یا ادغام است. در این مرحله، گروه اقلیت وارد ساختار اجتماعی جامعه بزرگ‌تر می‌شود. این فرآیند معمولاً با ادغام در روابط ثانویه مانند محیط‌های کاری یا مدارس آغاز شده و سپس به روابط اولیه مثل دوستی‌ها و روابط خانوادگی گسترش می‌یابد. مرحله سوم، همسان‌سازی زناشویی یا ازدواج میان گروهی است که در آن افراد از گروه‌های مختلف با یکدیگر ازدواج می‌کنند. مرحله چهارم، همسان‌سازی هویتی است؛ جایی که فرد به فرهنگ غالب احساس تعلق پیدا می‌کند. مرحله پنجم تغییر نگرش و مرحله ششم شامل تغییر رفتار است. در این مراحل، ابتدا ذهنیت‌های منفی نسبت به گروه اقلیت از بین می‌رود و سپس تبعیض‌ها کاهش می‌یابد. مرحله نهایی، همسان‌سازی مدنی است که به معنای رفع همه تضادهای ارزشی و سیاسی میان گروه‌هاست. گوردون بر این باور بود که حرکت از مرحله فرهنگ‌پذیری به سمت ادغام، مرحله‌ای ضروری در فرآیند همسان‌سازی است و اگر این مرحله تحقق یابد، سایر مراحل نیز به‌طور طبیعی رخ خواهند داد (نصر اصفهانی، ۱۳۹۷: ۴۳).

۳،۲ مفهوم مهاجرت و مهاجر

مهاجرت فرآیندی است که طی آن افراد با هدف یافتن محل اقامت جدید، کشور مبدأ یا محل زندگی همیشگی خود را ترک کرده و به کشوری دیگر نقل مکان می‌کنند. به بیانی دیگر، مهاجر کسی است که از محل اقامت متعارف خود خارج شده و در کشوری دیگر ساکن می‌شود، به‌گونه‌ای که این کشور مقصد، به محل اقامت اصلی او تبدیل می‌گردد (Sironi, Bauloz and Emmanuel, 2019: 103). در همین راستا، کنوانسیون ۱۹۵۱ پناهندگان نیز تعریف

به‌طور معمول در خانواده‌های مهاجر بین والدین و فرزندان ایجاد می‌شود (85: Rumbaut, 2015).

مهاجرین افغانستانی در نخستین گام برای ادغام با جامعه ایرانی نیازمند فراگیری فرهنگ ایرانیان بودند. با توجه به همسایگی جغرافیایی ایران و افغانستان و تاریخ مشترک چند هزار ساله‌شان، این دو کشور دارای نزدیک‌ترین ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی هستند. یکی از مهم‌ترین اشتراکات میان افغانستان و ایران، هم‌زبانی و هم‌دینی این دو کشور است. جمعیت افغانستان در حال حاضر حدود ۴۳ میلیون نفر برآورد می‌شود (Worldometer; 6/ 2024). از این تعداد، حدود ۸۵ درصد به زبان فارسی سخن می‌گویند و بیش از ۳۰ درصد از جمعیت، یعنی بالغ بر ۱۲ میلیون نفر، شیعه هستند (یوانز، ۱۴۰۰: ۱۶-۱۴). در نیم قرن گذشته، یکی از اصلی‌ترین دلایل انتخاب ایران به‌عنوان مقصد مهاجرت از سوی مهاجرین افغانستانی، همین اشتراکات زبانی و مذهبی بوده است. بنابراین با توجه به دیدگاه نظریه ادغام اجتماعی؛ مهاجرین افغانستانی با بهره‌مندی از سطح بالایی از فرهنگ ایرانی، می‌بایست به‌سادگی و با سرعت نخستین و اساسی‌ترین مرحله از هفت مرحله ادغام اجتماعی را پشت سر بگذارند.

با وجود برخی چالش‌ها و موانع نهادی، بسیاری از مهاجرین افغانستانی در ایران طی دهه‌های اخیر به میزان قابل توجهی در حوزه فرهنگی با جامعه ایرانی هم‌پذیر شده و بخشی از روند ادغام را طی کرده‌اند. هم‌زبانی مهاجرین افغانستانی با جامعه ایرانی، مشارکت فعال در آیین‌های مذهبی و مناسبت‌های ملی همچون نوروز و محرم و حتی حضور در برنامه‌های صدا و سیما، شبکه‌های اجتماعی و دیگر رسانه‌های فارسی‌زبان، همگی نشان‌دهنده نوعی ادغام فرهنگی هستند. افزون بر این، مدارس و دانشگاه‌های ایران با پذیرش نسل دوم و سوم مهاجرین، بستری مؤثر برای انتقال ارزش‌ها، هنجارها و سبک زندگی ایرانی فراهم

طی آن افراد به تعریفی مشترک از واقعیت اجتماعی دست می‌یابند (نظری، ۱۳۹۵: ۱۴۶-۱۴۵). اولیور ای. ویلیامسون^۱ نهادها را در چهار سطح دسته‌بندی می‌کند: نهادهای غیررسمی، محیط نهادی، نهادهای رسمی (حکمرانی) و تخصیص منابع و اشتغال (نظری، ۱۳۹۵: ۱۴۷). پژوهش حاضر داده‌های خود را به شکل کتاب‌خانه‌ای و مبتنی بر کتاب‌ها، مقالات و خبرگزاری‌های معتبر جمع‌آوری کرده و براساس رویکرد روش‌شناسانه ذکر شده تحلیل خود را در دو سطح نهادهای رسمی و غیررسمی انجام می‌دهد. در سطح نهادهای رسمی، قوانین مهاجرتی، سیاست‌های دولتی و نقش دستگاه‌های دولتی و سازمان‌های مسئول در تدوین و اجرای سیاست‌های مهاجرتی بررسی می‌شود. در سطح نهادهای غیررسمی، نگرش‌های اجتماعی و فرهنگی، گفتمان‌های اجتماعی-رسانه‌ای و تأثیر سنت‌ها، قومیت‌گرایی و کلیشه‌های اجتماعی بر فرآیند عدم ادغام مهاجرین تحلیل خواهد شد.

۵ پذیرش فرهنگ ایرانی از سوی مهاجرین افغانستانی

براساس نظریه ادغام اجتماعی گوردون؛ «فرهنگ‌پذیری»، به‌عنوان نخستین و مهم‌ترین مرحله در روند ادغام اجتماعی، شامل فرآیندهای پیچیده‌ای از انتشار و تغییرات فرهنگی است که به شباهت‌های زبانی و فرهنگی بیشتر میان دو یا چند گروه منجر می‌شود. فرهنگ‌پذیری معمولاً از سوی مهاجرین، گسترده‌تر و سریع‌تر رخ می‌دهد. بااین‌حال، فرهنگ‌پذیری هرگز به‌طور کامل یک‌جانبه نیست؛ گاهی گروه‌های غالب (جامعه میزبان و بومیان) نیز از تماس‌های خود با مهاجرین در جامعه تأثیر فرهنگی می‌پذیرند. فرآیند فرهنگ‌پذیری در میان کودکان سریع‌تر از بزرگسالان پیش می‌رود و شکاف‌های زبانی و سایر شکاف‌های فرهنگ‌پذیری

¹ Oliver E. Williamson

کرده‌اند. طبق آمار وزارت کشور، تا فروردین ۱۴۰۴؛ تعداد دانش‌آموزان افغانستانی در ایران ۶۱۰,۳۱۷ نفر است (خبرگزاری ایسنا، ۱۹ / ۱ / ۱۴۰۴). همچنین براساس آخرین آمار تا تیر ۱۴۰۳، بیش از ۹۰ هزار دانشجوی بین‌المللی در ایران مشغول تحصیل بوده‌اند (Iranpress, 1/ 12/ 2024)، که ۴۰ هزار نفر از آن‌ها افغانستانی بوده است (Gliniski, 4/ 2024). به نظر می‌رسد که ادغام فرهنگی، برخلاف سایر سطوح ادغام، در سطحی گسترده و عمیق تحقق یافته و می‌تواند پایه‌ای برای ارتقاء سطوح دیگر ادغام اجتماعی در آینده باشد.

با این حال با وجود چنین ظرفیتی در فرهنگ‌پذیری مهاجرین افغانستانی؛ تاکنون جامعه مهاجرین آنچنان که نظریه ادغام اجتماعی تعریف می‌کند جذب و همگون جامعه ایرانی نشده است و مهاجرین افغانستانی همواره به عنوان اتباع خارجی و یا اتباع بیگانه تلقی می‌شوند (حسینی، ۱۴۰۳: ۱۷۲). نظریه ادغام اجتماعی در رابطه با بروز چنین مسأله‌ای در روند ادغام شدن مهاجرین در جامعه میزبان این‌گونه توضیح می‌دهد؛ نژاد و مکان (یعنی بیگانه‌بینی نژادی و جداسازی مسکونی) به عوامل تعیین‌کننده ساختاری مهمی در میزان ادغام یا عدم ادغام تبدیل می‌شوند؛ زیرا آن‌ها شکل‌های ممکن تماس اجتماعی اولیه را محدود کرده و تضادها و درگیری‌های اجتماعی را تشدید می‌کنند. برای این‌که فردی همگون تلقی شود، تنها یادگیری «زبان و آیین‌های اجتماعی جامعه بومی»، یعنی فرهنگ‌پذیری، کافی نیست؛ بلکه باید بتواند «بدون مواجه شدن با تعصب، در زندگی مشترک اقتصادی و سیاسی مشارکت کند». درواقع اگر گروهی به‌طور نظام‌مند از نظر نژادی دسته‌بندی و جدا شده و «به نوعی به عنوان بیگانه و نماینده یک نژاد غریبه» در نظر گرفته شود؛ زبان‌آموزی و فرهنگ‌پذیری به تنهایی نمی‌توانند ادغام اجتماعی را تضمین کنند (Rumbaut, 2015: 83).

علی‌رغم ظرفیت بالای فرهنگ‌پذیری مهاجرین افغانستانی، فرآیند ادغام اجتماعی این گروه در

جامعه ایران تاکنون به‌طور کامل و موفقیت‌آمیز تحقق نیافته است. برای فهم دقیق این مسأله، لازم است زوایای مختلف حضور افغانستانی‌ها در ایران به‌صورت موشکافانه بررسی شود. اگر نظریه ادغام اجتماعی را مبنای تحلیل قرار دهیم، این پرسش پیش می‌آید: چه عواملی موجب شده است مهاجرین افغانستانی به‌طور نظام‌مند از نظر نژادی دسته‌بندی و جدا شوند و به عنوان «بیگانه» یا نماینده یک نژاد غریبه تلقی گردند؟ پاسخ به این پرسش نیازمند بررسی و تحلیل عوامل گوناگون است. با این حال، فرضیه این پژوهش بر این است که سیاست‌های مهاجرتی ایران، با حاکمیت رویکرد امنیتی، عمدتاً با هدف جلوگیری از ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی طراحی و اجرا شده‌اند. در طول نیم‌قرن حضور مهاجرین افغانستانی در ایران، جمهوری اسلامی برای مدیریت این جمعیت عظیم سیاست‌های مختلفی را اتخاذ کرده است. از دهه هفتاد شمسی به بعد بسیاری از سیاست‌های مهاجرتی با هدف جلوگیری از ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی در جامعه ایرانی اتخاذ و اجرا شده‌اند. در ادامه، مهم‌ترین سیاست‌های مهاجرتی با هدف جلوگیری از ادغام مهاجرین افغانستانی در جامعه ایرانی، بررسی خواهند شد.

۶ سیاست‌های مهاجرتی جلوگیری از ادغام اجتماعی

ورود مهاجرین به خاک کشور مقصد، درواقع به معنای ورود آنان به جامعه‌ای با قوانین، فرهنگ و سیاست‌های خاص خود است. از همان بدو حضور، مهاجرین به‌طور طبیعی درگیر مسائل اجتماعی می‌شوند و با سیاست‌های کشور میزبان مواجه خواهند شد. این سیاست‌ها، به‌ویژه در حوزه اجتماعی، نقشی اساسی در تعیین نحوه تعامل مهاجرین با جامعه مقصد ایفا می‌کنند. نخستین و ملموس‌ترین برخوردگاه مهاجرین با سیاست‌های کشور مقصد، سیاست‌های اجتماعی محور آن کشور است. این سیاست‌ها نه تنها بر زندگی روزمره

افغانستانی در سال ۱۳۶۳ بود. پیش از این تاریخ، هیچ محدودیتی برای اشتغال مهاجرین وجود نداشت، اما با گذشت زمان، نبود این محدودیت‌ها موجب بروز اعتراضاتی از سوی قشر کارگران ایرانی شد. در نتیجه، وزارت کشور در سال ۱۳۶۳ قانون کار مهاجرین را تصویب کرد که تنها ۱۳ رده شغلی را برای مهاجرین مجاز اعلام می‌کرد. دو سال بعد، ۴ رده شغلی دیگر نیز به این فهرست اضافه شد. این مشاغل شامل کوره‌های گچ‌پزی و آهک‌پزی، کارگاه‌های کوچک و ذوب پلاستیک، دام‌پروری و مرغ‌داری، راه‌سازی و کانال‌کشی، دبازی، کوره‌پزخانه‌ها، کشاورزی، ساختمان‌سازی، چرم‌سازی، تخلیه و بارگیری در بنادر، موزاییک‌سازی، معادن، تخلیه و بارگیری در سیلوه‌ها، شیشه‌گری، بلوک‌زنی و کارگاه‌های سنگ‌بری بود (نصر اصفهانی، ۱۳۹۷: ۱۰۷).

این قانون همچنان پابرجاست و مهاجرین تنها مجاز به فعالیت در همین مشاغل یا زیرشاخه‌های آن هستند. همان‌طور که مشخص است، این مشاغل عمدتاً یدی، سخت و کم‌ارزش به‌شمار می‌آیند. محدودیت‌های شغلی و نیم‌قرن فعالیت مهاجرین در چنین حرفه‌هایی تأثیر مستقیمی بر جایگاه اجتماعی آنان در ایران داشته و به‌عنوان مانعی جدی در مسیر ادغام آن‌ها با جامعه میزبان عمل کرده است. درواقع براساس نظریه سیاست‌های مهاجرتی اجتماعی‌محور، محدودکردن مهاجرین افغانستانی به مشاغل یدی و کم‌درآمد، امنیت اجتماعی جامعه میزبان را تقویت می‌کند؛ زیرا مهاجرین را در حاشیه اقتصاد نگه می‌دارد و از نفوذ آن‌ها به ساختارهای شغلی مهم‌تر جلوگیری می‌کند. این سیاست‌ها با کاهش تعاملات اقتصادی، ادغام اجتماعی را دشوارتر کرده‌اند.

۶٫۲ قوانین اسکان و تردد

براساس ماده ۲۶ کنوانسیون پناهندگان ۱۹۵۱، دولت‌های متعاقد موظفند به پناهندگان قانونی حق آزادی حرکت و انتخاب محل اقامت اعطا کنند. با اینکه ایران در سال ۱۳۵۵ به این کنوانسیون ملحق

مهاجرین تأثیر می‌گذارند، بلکه در بلندمدت بر جایگاه اجتماعی و تصویری که از آنان در جامعه ترسیم می‌شود نیز اثرگذارند. ایران، در طی نیم قرن میزبانی از مهاجرین افغانستانی، سیاست‌های متعدد و گوناگونی در حوزه اجتماعی اتخاذ و اجرا کرده است. این سیاست‌ها از یک سو در تعیین سطح دسترسی مهاجرین به خدمات اجتماعی نقش داشته‌اند و از سوی دیگر در شکل‌دهی به جایگاه اجتماعی و چهره عمومی مهاجرین در میان مردم ایران تأثیرگذار بوده‌اند. با گذر زمان، این سیاست‌ها نه‌تنها زندگی مهاجرین را متأثر کرده‌اند، بلکه به‌طور غیرمستقیم بر روابط میان جامعه‌ای، هم‌پذیری و روند ادغام اجتماعی نیز تأثیر گذاشته‌اند. بررسی دقیق این سیاست‌ها می‌تواند دیدگاهی جامع‌تر درباره تعاملات اجتماعی مهاجرین افغانستانی در ایران ارائه دهد و زوایای مختلف چالش‌ها و فرصت‌های این روابط را روشن کند.

پیش از بررسی سیاست‌ها، ضروری است به دلایل شکل‌گیری این سیاست‌ها اشاره شود؛ براساس نظریه سیاست‌های مهاجرتی، اتخاذ چنین سیاست‌هایی اغلب در پاسخ به نگرانی‌های امنیتی صورت می‌گیرد. به‌ویژه در رابطه با ایران، واقعه‌هایی نظیر حمله به کنسول‌گری ایران در مزارشریف (۱۳۷۷) و گسترش تروریسم در افغانستان، نگاه امنیتی دولت را تقویت کرده است. این نگاه، در کنار دغدغه‌های فرهنگی-هویتی، موجب شد سیاست‌هایی در راستای کنترل ادغام و نظارت بر مهاجرین تصویب شود. بااین‌حال به نظر می‌رسد با توجه به چالش‌هایی که در ادامه می‌آید، این دغدغه‌ها عملاً نوع تعامل مهاجرین و جامعه ایرانی را به‌شدت تحت‌الشعاع قرار داده است که قابل توجه است و از این‌رو می‌تواند ماهیتی منعطف‌تر به خود بگیرد.

۶٫۱ قوانین کار

مهم‌ترین و نخستین سیاستی که بر روند ادغام اجتماعی و شکل‌دهی جایگاه مهاجرین افغانستانی تأثیر گذاشت، تصویب قانون کار مهاجرین

سال ۱۳۰۸ در ۱۵ ماده به تصویب مجلس شورای ملی رسید، طی سال‌ها با اصلاحاتی همراه شده است. براساس این قانون، زنانی که با مردان ایرانی ازدواج کنند یا افرادی که پدرشان ایرانی باشد، به راحتی تابعیت ایرانی دریافت می‌کنند. اما برای کسانی که مادرشان ایرانی و پدرشان خارجی باشد، امکان دریافت تابعیت تا سن ۱۸ سالگی فراهم نیست. همچنین ازدواج مردان خارجی با زنان ایرانی، تابعیتی برای مرد به همراه ندارد (کاتوزیان، ۱۳۸۵: ۵۸۵-۵۹۰).

تا سال ۱۳۶۳، قوانین تابعیت نسبتاً ساده بود و به اکثر فرزندان متولد از مادران ایرانی شناسنامه اعطا می‌شد. اما از این سال به بعد، روند دریافت تابعیت دشوارتر شد و ازدواج با مهاجرین غیرمجاز منع قانونی پیدا کرد. همچنین در صورت نبود سند ازدواج یا صیغه‌نامه شرعی، به فرزندان حاصل از این ازدواج‌ها تابعیت اعطا نمی‌شد. در دوران دولت خاتمی، شرایط دریافت تابعیت سخت‌تر شد و قانون جدید مصوب سال ۱۳۸۵، از سخت‌گیرانه‌ترین اصلاحات در این زمینه به شمار می‌رود. براساس این قانون، فرزندان مادران ایرانی و پدران خارجی تا ۱۸ سالگی نمی‌توانستند درخواست تابعیت کنند و در صورت داشتن تابعیت کشوری دیگر، باید آن را رد می‌کردند. افزون بر این، این افراد از بدو تولد کارت پناهندگی نیز دریافت نمی‌کردند و از هرگونه خدمات شهروندی محروم می‌شدند (وحدتی شبیری و افشار قوچانی، ۱۳۹۳: ۱۵۲-۱۴۹).

پایامد این قانون، شکل‌گیری جمعیت بزرگی از افراد بی‌تابعیت و بی‌هویت بود. درنهایت، پس از یک دهه چالش میان مجلس، دولت و شورای نگهبان، قانون تابعیت در سال ۱۳۹۸ اصلاح شد. براساس این اصلاحیه، فرزندان حاصل از ازدواج‌های شرعی زنان ایرانی با مردان خارجی، پیش از رسیدن به ۱۸ سالگی و به درخواست مادر ایرانی، در صورت نداشتن مشکل امنیتی، می‌توانند تابعیت ایرانی دریافت کنند. هرچند این اصلاحیه گامی مثبت و خبری خوش برای بسیاری از خانواده‌ها بود، اما

شد، این ماده را به عنوان توصیه پذیرفت و حق خود را در محدودسازی آن محفوظ دانست (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۵۵/۳/۲۵). با این حال، مهاجرین افغانستانی از دهه ۱۳۶۰ آزادانه در سراسر ایران سکونت داشتند. اما در دوران دولت خاتمی، سیاست‌هایی برای محدودسازی تردد و اقامت این مهاجرین به اجرا درآمد. در همین راستا، شورای هماهنگی اجرایی اتباع بیگانه در سال ۱۳۸۰ آیین‌نامه تعیین مناطق ممنوعه تردد و اسکان اتباع بیگانه را تصویب کرد. این آیین‌نامه با ۹ ماده و اصلاحات بعدی، ۲۸ استان ایران را مشمول محدودیت‌های کامل یا نسبی کرد، درحالی‌که استان‌های تهران، البرز و قم از این محدودیت‌ها مستثنی بودند. دارندگان کارت آمایش و هویت تنها مجاز به اسکان و تردد در استانی بودند که کارشان از آنجا صادر شده بود. برای سفر به استان دیگر، این افراد باید اجازه‌نامه ۱۵ روزه از مراکز مجاز دریافت و آن را در استان مقصد تأیید می‌کردند. در صورت عدم تأیید، فرد تا یک سال امکان دریافت مجدد اجازه‌نامه را از دست می‌داد (EUAA, 2022: 62). بنابراین با تصویب این قانون، همان‌گونه که نظریه ادغام اجتماعی بیان می‌کند؛ یکی از مهم‌ترین موانع در مسیر تحقق ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی در جامعه ایرانی، یعنی جداسازی مسکونی، اتفاق افتاد. از دیدگاه نظریه سیاست‌های مهاجرتی محدودیت‌های اسکان و تردد مهاجرین، با هدف حفظ الگوهای هویتی و فرهنگی جامعه میزبان تدوین شده‌اند. این جداسازی مسکونی و جغرافیایی، تماس اجتماعی اولیه را محدود کرده و مانع ایجاد تعاملات اجتماعی میان مهاجرین و بومیان می‌شود که امنیت اجتماعی را تضمین می‌کند.

۶/۳ قوانین اعطای تابعیت و ازدواج

با افزایش و تثبیت جمعیت مهاجرین افغانستانی در ایران، ازدواج‌های بسیاری میان آنان و شهروندان ایرانی شکل گرفت. یکی از مهم‌ترین مسائل مرتبط با این ازدواج‌ها، اعطای تابعیت به زوجین و فرزندان حاصل از این پیوندها بود. قانون تابعیت ایران که در

داده است که خود شکافی عمیق در ادغام ساختاری ایجاد می‌کند.

از منظر ادغام هویتی، گوردون به اهمیت پذیرش متقابل فرهنگی و اجتماعی میان مهاجرین و جامعه میزبان اشاره دارد. ازدواج مهاجرین افغانستانی با شهروندان ایرانی می‌تواند به‌عنوان ابزاری مؤثر برای ادغام هویتی عمل کند؛ زیرا این پیوندها به تعاملات فرهنگی و پذیرش اجتماعی میان دو گروه منجر می‌شود. با این حال، محدودیت‌های قانونی و سخت‌گیری‌های مرتبط با این ازدواج‌ها، نه تنها این تعاملات را مختل کرده، بلکه به‌جای تسهیل ادغام، موجب افزایش جدایی و حاشیه‌نشینی مهاجرین شده است. این موانع نه تنها فرآیند پذیرش مهاجرین در جامعه ایرانی را دشوارتر ساخته، بلکه تصویری منفی از مهاجرین، به‌عنوان گروهی بی‌هویت و کم‌ارزش، در جامعه تقویت کرده است. موضوعی که در تضاد با هدف نهایی ادغام اجتماعی در نظریه گوردون قرار دارد.

۶٫۴ قوانین خدمات عمومی

در سال ۱۳۸۲، مصوبه‌ای با هدف مدیریت دسترسی مهاجرین افغانستانی به خدمات عمومی تصویب و اجرا شد. ماده چهار این مصوبه صراحتاً ارائه برخی از تسهیلات را به مهاجرین ممنوع اعلام کرد، از جمله خدماتی که حضور آنان را در ایران تداوم می‌بخشد، صدور و تمدید بیمه‌نامه‌ها و فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی مهاجرین بود (فهیمی‌راد، ۱۳۹۰: ۱۶۶-۱۶۷). محدودیت‌های آموزشی نیز از سال ۱۳۸۳ آغاز شد؛ دانش‌آموزان بدون مدرک شناسایی از تحصیل محروم بودند و حتی دانش‌آموزان دارای مدرک نیز برای ثبت‌نام باید شهریه‌ای معادل ۱۵۰ دلار در سال پرداخت می‌کردند (Adelkhah and Olszewska, 2007: 146). در مقاطع بالاتر، ورود به دانشگاه‌ها نیز با محدودیت‌های شدیدی همراه بود. دانشجویان مهاجر در صورت قبولی در دانشگاه‌های روزانه باید شهریه می‌پرداختند و اجازه تحصیل را در برخی رشته‌ها و مناطق نداشتند.

اجرای آن بسیار کند پیش رفته است. تا خرداد ۱۴۰۰، از میان ۹۰ هزار درخواست ثبت‌شده، تنها ۵ هزار شناسنامه صادر شده بود (حقیقت‌طلب، ۱۴۰۰: ۱۹-۱۴). به بیان رییس سازمان ثبت احوال کشور تا سوم بهمن ۱۴۰۲ بیش از ۲۵۰ هزار نفر درخواست کسب تابعیت کرده بودند (خبرگزاری ایرنا، ۱۴۰۲/۱۱/۳). همچنین به گفته معاون فناوری اطلاعات و آمار جمعیتی سازمان ثبت احوال کشور تا ۲۸ آذر ۱۴۰۳ برای ۲۹ هزار و ۴۵ نفر شناسنامه ایرانی صادر و ثبت شده است (خبرگزاری ایسنا، ۱۴۰۳/۹/۲۸). بررسی این آمارها نشان‌دهنده روند بسیار کند اجرای این قانون از سال ۱۳۹۸ تاکنون است.

روند ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی در حوزه اعطای تابعیت و ازدواج را می‌توان از منظر نظریه سیاست‌های مهاجرتی چنین تحلیل کرد که سخت‌گیری در اعطای تابعیت و کنترل ازدواج مهاجرین با میزبانان، ابزاری برای کنترل هویت اجتماعی و فرهنگی جامعه میزبان محسوب می‌شود (حسینی، رادمرد و رفیع، ۱۴۰۳: ۱۵۵). در عین حال، از منظر سیاست‌گذاران، به تقویت امنیت اجتماعی منجر می‌شود.

از سوی دیگر، نظریه ادغام اجتماعی گوردون نیز می‌تواند مبنایی برای تحلیل این روند باشد. گوردون ازدواج را در فرآیند ادغام از دو منظر ساختاری و هویتی بررسی می‌کند. او بر اهمیت مراحل مختلف ادغام، از جمله ادغام فرهنگی، ساختاری و نهادی تأکید دارد (Kivisto: 2005: 14). در این راستا، اعطای تابعیت یکی از ارکان کلیدی ادغام ساختاری محسوب می‌شود؛ زیرا دستیابی به حقوق قانونی برابر با شهروندان کشور میزبان، امکان مشارکت اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را برای مهاجرین فراهم می‌کند. با این حال، قوانین سخت‌گیرانه و روند پیچیده اعطای تابعیت به فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی، مانعی جدی در مسیر ادغام نهادی ایجاد کرده است. این محدودیت‌ها موجب محرومیت این افراد از خدمات شهروندی و هویت قانونی شده و آن‌ها را در حاشیه جامعه قرار

اگرچه با روی کار آمدن دولت احمدی‌نژاد شدت برخی محدودیت‌ها کاهش یافت، اما این ممنوعیت‌ها هیچ‌گاه به‌طور کامل برداشته نشد و همچنان ادامه یافت. یکی از نمونه‌های برجسته محدودیت‌ها، اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها در سال ۱۳۸۹ بود که طی آن، مهاجرین افغانستانی از دریافت یارانه نقدی که جایگزین یارانه کالاهای اساسی شده بود، محروم شدند (نصر اصفهانی، ۱۳۹۷: ۱۹۴). در زمینه مالکیت، مهاجرین طبق قوانین مصوب سال‌های ۱۳۲۸ و ۱۳۷۴ اجازه تملک اموال غیرمنقول را نداشتند (محمدی، ۱۴۰۰: ۱۲۴). در سال‌های اخیر، محدودیت‌ها در خرید اموال منقول نیز افزایش یافت و مهاجرین حتی در خرید کالاهایی مانند خودرو و سیم‌کارت با مشکلات جدی مواجه شدند. برای نمونه، از سال ۱۳۹۲ خرید سیم‌کارت برای اتباع افغانستانی ممنوع شد (خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۲/۱۰/۲۴) و این محدودیت تاکنون دچار تغییرات متعددی بوده است. همچنین در سال ۱۳۹۳ قانون ممنوعیت اهدای عضو به اتباع خارجی تصویب شد. در این رابطه، معاون وزیر بهداشت ایران در سال ۱۴۰۲ تأکید کرد که ایران به هیچ فرد خارجی اجازه دریافت کلیه از ایرانیان را نمی‌دهد، سیاستی که برخلاف رویه بسیاری از کشورهای دیگر است (پایگاه خبری آفتاب، ۱۴۰۲/۲/۳۱).

یکی از مهم‌ترین سیاست‌های اعمال شده با هدف ترغیب بازگرداندن مهاجرین افغانستانی به کشورشان، اعمال محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های بانکی بود که از دولت خاتمی آغاز شد و در دولت‌های بعدی نیز ادامه یافت. اولین مصوبه رسمی در این زمینه، مصوبه شورای هماهنگی اجرایی اتباع بیگانه در سال ۱۳۸۲ بود که براساس ماده چهار آن، افتتاح حساب بانکی برای مهاجرین افغانستانی ممنوع شد (فهیمی‌راد، ۱۳۹۰: ۱۶۷). این مصوبه تا سال ۱۳۹۵ مشکلات گسترده‌ای برای مهاجرین ایجاد کرد؛ زیرا تعریف مشخصی از گروه‌های مهاجرین براساس مدارک اقامتی وجود نداشت و بانک‌ها رویکردهای سلیقه‌ای و متغیری

اتخاذ می‌کردند. در سال ۱۳۹۵، بانک مرکزی با صدور «دستورالعمل اجرایی افتتاح حساب سپرده ریالی برای اشخاص خارجی»، بسیاری از این مشکلات را کاهش داد و مهاجرین افغانستانی را براساس نوع مدارک اقامتی تفکیک کرد. این دستورالعمل اجازه دسترسی را به خدمات بانکی فراهم کرد، اما ماده ۱۵ آن که بر رعایت قوانین مبارزه با پولشویی تأکید داشت، مشکلات جدیدی ایجاد کرد. بانک‌ها گاهی حساب مهاجرین را بدون اطلاع مسدود کرده یا خدماتی مانند صدور کارت و انتقال وجه را محدود می‌کنند. این محدودیت‌ها، به‌ویژه در عصر کنونی که مبادلات مالی اهمیت حیاتی دارند، چالش‌های جدی برای مهاجرین به همراه داشته است (حسینی، ۱۴۰۳: ۱۶۷-۱۶۸).

روند ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی در حوزه خدمات عمومی، با توجه به نظریه ادغام اجتماعی گوردون، به‌وضوح نشان‌دهنده موانع ساختاری و نهادی است که ادغام را مختل کرده‌اند. گوردون در نظریه خود تأکید دارد که ادغام ساختاری، یعنی دسترسی به نهادهای اجتماعی، خدمات عمومی و حقوق شهروندی، زیربنای فرآیند ادغام اجتماعی است. محدودیت‌های اعمال‌شده بر دسترسی مهاجرین افغانستانی به خدمات عمومی شکاف بزرگی میان مهاجرین و جامعه میزبان ایجاد کرده است. این محدودیت‌ها، علاوه بر ایجاد حس بیگانگی، مانع از تعاملات اجتماعی سازنده شده و روند ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی را به شدت کند کرده و آن‌ها را در حاشیه جامعه نگه داشته است که با اهداف نظریه ادغام اجتماعی در تضاد است.

۷ پیامدهای جلوگیری از ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی

در نظریه گوردون، ادغام ساختاری که به‌عنوان دومین مرحله از فرآیند ادغام اجتماعی شناخته

دیدگاه‌های نادرست داشته‌اند. درحالی‌که بسیاری از این تصورات مبتنی بر واقعیت‌های سیاستی و اقتصادی است، بخش بزرگی از آن‌ها ناشی از عدم آگاهی عمومی است. بررسی این کلیشه‌ها و دلایل شکل‌گیری آن‌ها ضروری است؛ زیرا این دیدگاه‌های منفی نه تنها بر روند ادغام اجتماعی مهاجرین تأثیر گذاشته، بلکه به تداوم حاشیه‌نشینی و فاصله میان جامعه میزبان و مهاجرین منجر شده است.

۷/۱ فقیر و کارگر

یکی از تصورات غالب در جامعه ایران این است که مهاجرین افغانستانی اغلب فقیر و در مشاغل کارگری فعالیت دارند. این تصور ناشی از واقعیت‌های اقتصادی و سیاست‌های مهاجرتی ایران است. مهاجرین افغانستانی به دلیل محدودیت‌های قانونی در دسترسی به شغل‌های متنوع و حرفه‌ای، عمدتاً به مشاغل یدی و کم‌درآمد سوق داده شده‌اند. قوانین کار ایران، به‌ویژه قانون کار سال ۱۳۶۳، شغل‌های مهاجرین را به مواردی محدود کرده که اکثراً سخت، پرخطر و کم‌ارزش محسوب می‌شوند (Naseh and Others, 2018: 865). طبق پژوهش احمدی موحّد (۱۳۸۲)؛ تا سال ۱۳۸۰، حدود دو میلیون و سیصد هزار نفر، معادل تقریبی ۹۰ درصد از کل مهاجرین ایران را اتباع افغانستان تشکیل می‌دادند. از این تعداد، نزدیک به ۷۷ درصد در حوزه خدمات مشغول به کار بودند، ازجمله در مشاغل مانند آجرپزی، کارهای ساختمانی و چاه‌کشی. پس از آن، بخش کشاورزی با سهمی حدود ۱۱.۶۰ درصد و صنعت با ۱۱.۵۶ درصد، دیگر حوزه‌های مهمی بودند که افغانستانی‌ها در آن‌ها فعالیت داشتند.

محدودیت شغلی افغانستانی‌ها در کنار نداشتن حمایت‌های بیمه‌ای و اجتماعی، آن‌ها را در چرخه‌ای از فقر نگه داشته است. از سوی دیگر، رسانه‌ها و گفتمان عمومی نیز این تصویر را تقویت کرده‌اند. نمایش مهاجرین به‌عنوان نیروی کار ارزان و بی‌تخصص باعث شده تا جامعه ایرانی این گروه را عمدتاً به‌عنوان کارگرانی فقیر تصور کند، بدون آنکه به شرایط قانونی و ساختاری که آن‌ها را در این

می‌شود، به معنای برقراری روابط اجتماعی و دسترسی به نهادهای جوامع اکثریت تعریف شده است و پس از مرحله نخست، فرهنگ‌پذیری، اساسی‌ترین بُعد ادغام اجتماعی تلقی می‌شود. او بیان می‌کند: «هنگامی که ادغام ساختاری رخ دهد، چه همز=مان با فرهنگ‌پذیری و چه پس از آن، سایر مراحل ادغام اجتماعی به‌طور طبیعی دنبال خواهند شد». مفهوم او تأکید خاصی بر تماس بین گروه‌های قومی داشت و فرض می‌کرد که برای نسل دوم مهاجرین، از طریق تعامل قوی‌تر با جامعه اکثریت، تفاوت‌ها به تدریج از بین خواهند رفت. از دیدگاه نظریه گوردون ادغام ساختاری منجر به ناپدید شدن ویژگی‌های مربوط به کشور مبدأ مهاجرین خواهد شد و اینگونه تبعیض از بین می‌رود؛ زیرا جامعه مهاجر دیگر به‌عنوان یک جامعه متمایز قابل شناسایی نیست. به این معنا که مهاجر تنها زمانی می‌تواند به‌عنوان یک عضو کامل جامعه پذیرفته شود که ویژگی‌های مربوط به جامعه مبدأ خود را از دست بدهد (Laubenthal, 2023: 87).

همان‌گونه که در بخش پیشین بررسی شد، سیاست‌های مهاجرتی اتخاذ شده در برابر مهاجرین افغانستانی؛ مانعی مهم در رخ دادن مرحله دوم روند ادغام اجتماعی، با توجه به نظریه گوردون، بوده‌اند. با وجود نیم قرن زیستن در ایران هنوز میان مهاجرین و میزبانان همگرایی و پذیرش رقم نخورده است. پیامد چنین مسأله‌ای ترسیم یک چهره منفی از مهاجرین افغانستانی نزد ایرانیان بوده است. تصورات و کلیشه‌های منفی درباره مهاجرین افغانستانی در ایران که طی نیم‌قرن گذشته شکل گرفته و تقویت شده‌اند، تأثیر قابل توجهی بر روابط میان جامعه میزبان و این جمعیت مهاجر داشته است. این کلیشه‌ها که شامل ویژگی‌هایی مانند «فقیر و کارگر بودن»، «بی‌سوادی»، «بزهکاری»، «بیماری» و «تهدید امنیتی بودن» است، ریشه در ترکیبی از عوامل ساختاری، فرهنگی و سیاسی دارد. سیاست‌های مهاجرتی محدودکننده، رسانه‌ها و روایت‌های اجتماعی نقش مهمی در تثبیت این

وضعیت قرار داده توجه داشته باشد. درواقع، سیاست‌های ساختاری ایران مهاجرین را در حاشیه اقتصاد نگه داشته و این تصویر را بازتولید کرده است.

۷،۲ بی‌سواد

درک عمومی از بی‌سوادی مهاجرین افغانستانی در ایران ریشه در شرایطی دارد که طی سال‌های اولیه حضور این مهاجرین در کشور، بیشتر آن‌ها بی‌سواد یا کم‌سواد بودند. افزون بر این، سیاست‌های محدودکننده در حوزه آموزش، دسترسی مهاجرین افغانستانی را به امکانات تحصیلی دشوارتر کرد و به گسترش بی‌سوادی در میان آن‌ها انجامید. به عنوان مثال، نرخ باسوادی نسل اول مهاجرینی که در دهه ۶۰ وارد ایران شدند، تنها حدود ۱۰ درصد بود. در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۱۳۸۴، به دنبال ممنوعیت‌هایی برای وادارسازی مهاجرین به خروج از کشور، تعداد دانش‌آموزان مهاجر در مدارس ایران به پایین‌ترین سطح خود طی سه دهه، یعنی حدود ۸۴ هزار نفر، کاهش یافت (خبرگزاری ایسنا، ۱۴۰۱/۴/۶). اما در سال ۱۳۹۴، با صدور فرمان تاریخی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، این روند تغییر کرد. مطابق این فرمان، تمام کودکان مهاجر، چه قانونی و چه غیرقانونی، به طور برابر با دانش‌آموزان ایرانی از حق تحصیل برخوردار شدند (حقیقت‌طلب و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۰-۱۱). اثر این فرمان به سرعت نمایان شد، به‌طوری‌که در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ از مجموع ۶۱۴،۱۹۹ دانش‌آموز خارجی در ایران، ۵۷۴،۱۸۹ نفر، یعنی ۹۳ درصد، افغانستانی بودند (سایت دیاران، ۱۴۰۲/۳/۲۹). علاوه‌براین، در سال ۱۴۰۲ بیش از ۴۰ هزار دانشجوی افغانستانی در دانشگاه‌های ایران مشغول به تحصیل بودند (خبرگزاری ایسنا، ۱۴۰۲/۲/۱۲). آمارها نشان می‌دهند که در ابتدای دهه ۹۰، نرخ باسوادی مهاجرین افغانستانی در ایران به حدود ۵۲ درصد رسیده و تا سال پایانی دهه ۹۰ به ۶۴ درصد افزایش یافته است (خبرگزاری ایسنا، ۱۴۰۱/۴/۶). این آمارها نشان‌دهنده رشد چشمگیر سطح سواد و تحصیلات مهاجرین افغانستانی در

ایران است. بااین‌حال، سابقه طولانی بی‌سوادی مهاجرین و چهار دهه سیاست‌های محدودکننده آموزشی باعث شده تصویر غالب در ذهن جامعه ایرانی همچنان مهاجرینی بی‌سواد یا کم‌سواد باشد.

۷،۳ بزهکاری

تصور بزهکاری مهاجرین افغانستانی، به‌ویژه در زمینه قاچاق مواد مخدر، ریشه در موقعیت جغرافیایی افغانستان و روایت‌های رسانه‌ای دارد. افغانستان به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان مواد مخدر جهان شناخته می‌شود (UNODC, 2022: 3)، و این واقعیت باعث شده تا مهاجرین افغانستانی در ایران به‌طورکلی به قاچاق مواد مخدر مرتبط شوند. بااین‌حال، بخش عمده این اتهام‌ها ناشی از بزرگ‌نمایی خبری و رسانه‌ای بوده است. در اکثر مواقع که سیاست‌های بازگشت و اخراج در دستور کار قرار گرفته؛ بلافاصله در روزنامه‌ها و خبرگزاری‌ها بزهکاری مهاجرین افغانستانی پررنگ شده است (صدر، ۱۳۸۶: ۶۷). از سوی دیگر، فشارهای اقتصادی، نبود فرصت‌های شغلی مناسب ممکن است برخی از مهاجرین را به فعالیت‌های غیرقانونی سوق دهد، اما این امر تنها به یک اقلیت محدود است. بااین‌حال، جامعه میزبان اغلب کل جمعیت مهاجرین را با این برچسب قضاوت می‌کند (بهنام، صدرنوی و فولادیان، ۱۴۰۱: ۲۵). این دیدگاه نه‌تنها بر پایه کلیشه‌های غیرواقعی است، بلکه ناشی از کمبود آگاهی عمومی نسبت به شرایط سخت زندگی مهاجرین و سیاست‌های محدودکننده‌ای است که آنان را در چرخه‌ای از فقر و محرومیت قرار داده است.

براساس گزارش نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، نرخ ارتکاب جرائم در میان مهاجرین افغانستانی نسبت به جمعیت کل آن‌ها، کمتر از میانگین برخی گروه‌های داخلی گزارش شده است؛ هرچند در برخی حوزه‌ها مانند کار بدون مجوز، آمار بالاتری مشاهده می‌شود. به‌عنوان نمونه، مطابق گزارش معاون اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم دادگستری استان تهران (آبان ۱۴۰۳)، از میان

تصویری نادرست از آن‌ها در جامعه ایران ترسیم شود (حسینی، ۱۴۰۳: ۱۷۸).

۷٫۵ ستون پنجم دشمن

از منظر حوزه امنیتی در نظریه سیاست‌های مهاجرتی، مهاجرین ممکن است به‌عنوان ابزار تحقق اهداف کشور مبدأ در کشور مقصد عمل کرده و اقدام به خرابکاری کنند. به همین دلیل، در ادبیات مهاجرتی از آن‌ها با اصطلاح «ستون پنجم»^۱ یاد می‌شود. (Ceyhan, 2001: 2). مهاجرین افغانستانی در نیم قرن حضورشان در ایران با توجه به تحولات منطقه‌ای و تحولات کشورشان؛ در مقاطع مختلف تاریخ به عنوان‌های «ستون پنجم شوروی و کمونیسم»، «ستون پنجم القاعده»، «ستون پنجم طالبان»، «ستون پنجم آمریکا»، «ستون پنجم داعش» و... مورد توجه و خطاب قرار گرفته‌اند. درواقع پس از واقعه هفده مرداد ۱۳۷۷ در مزارشریف که کنسول‌گری ایران به دست طالبان اشغال شد و دیپلمات‌های ایرانی به شهادت رسیدند؛ نگاه امنیتی به‌طور رسمی و جدی بر سیاست‌های مهاجرتی ایران در برابر اتباع افغانستانی حاکم شد (حسینی، ۱۴۰۳: ۱۴۷-۱۵۱). در دو دهه اخیر رشد گسترده تروریسم در منطقه؛ رویکرد امنیتی را نسبت به سیاست‌گذاری‌های مهاجرتی در ایران تقویت کرده است. رسانه‌ها و برخی سیاستمداران نیز با استفاده از این برچسب‌ها، حس بی‌اعتمادی را نسبت به مهاجرین تقویت کرده‌اند. این نگرش، فارغ از شواهد واقعی، باعث شده تا مهاجرین افغانستانی به‌عنوان تهدیدی امنیتی دیده شوند و حضور آن‌ها در بسیاری از مناطق و حوزه‌ها محدود شود. نگرش امنیتی مانعی بزرگ در دیدن فرصت‌های مهاجرت افغانستانی‌ها به ایران و توانمندی‌های مهاجرین افغانستانی بوده است. چنین تصویری، به جای ایجاد تعامل اجتماعی و ادغام فرهنگی، فاصله‌ای عمیق میان جامعه میزبان

جمعیت ۱,۵۱۲,۲۶۱ نفری اتباع افغانستانی (مجاز و غیرمجاز) در این استان، ۱۲۴۵ نفر، معادل ۰,۰۸۲ درصد، در زندان‌های استان حضور دارند (خبرگزاری ایرنا، ۱۴۰۳/۸/۲). بنابراین، گرچه وجود برخی جرائم در میان این جمعیت قابل انکار نیست، اما تعمیم آن به کل مهاجرین، فاقد مبنای آماری دقیق است.

۷٫۴ بیمار و غیر بهداشتی

برداشت عمومی از مهاجرین افغانستانی به‌عنوان افرادی بیمار و غیر بهداشتی، از ترکیب عوامل فرهنگی و ساختاری شکل گرفته است. در افغانستان، به دلایل متعددی، نظام بهداشت و درمان نتوانسته است هم‌گام با پیشرفت‌های جهانی حرکت کند. به همین دلیل، امروزه شمار زیادی از مردم این کشور با بیماری‌های گوناگونی دست‌وپنجه نرم می‌کنند (Rahimitabar and Others, 2023: 4). شرایط ضعیف بهداشتی در افغانستان و در نتیجه، نمود آن در مهاجرین افغانستانی، همواره از موضوعات مهم و مورد توجه مسئولین ایرانی بوده است. انتشار مکرر اخبار و اظهارات مقامات ایرانی درباره تهدیدات بهداشتی ناشی از حضور مهاجرین، به‌تدریج این تصور را در افکار عمومی ایران ایجاد کرده است که مهاجرین افغانستانی از وضعیت بهداشتی مطلوبی برخوردار نیستند و به‌نوعی به‌عنوان ناقلان بیماری در میان جامعه ایرانی شناخته می‌شوند. سیاست‌های محدودکننده در بهره‌مندی از خدمات درمانی و بیمه‌ای، به‌ویژه برای مهاجرین غیرقانونی، نابسامانی وضعیت بهداشت و سلامت جامعه مهاجرین افغانستانی را تشدید کرده است. علاوه‌براین، زندگی در مناطق محروم که اغلب با زیرساخت‌های ناکافی بهداشتی همراه است، سلامت عمومی آن‌ها را به خطر انداخته است. رسانه‌ها نیز گاه و بی‌گاه با برجسته‌کردن مواردی همچون شیوع بیماری‌ها در میان مهاجرین، این تصویر منفی را تقویت کرده‌اند. این عوامل باعث شده است که «بیمار و غیربهداشتی بودن» به‌عنوان ویژگی ذاتی مهاجرین افغانستانی تلقی شده و

¹ Fifth Column

و مهاجرین ایجاد کرده و حس بیگانگی دوطرفه را تقویت کرده است.

البته لازم به ذکر است که در سال‌های اخیر، بخشی از رسانه‌های داخلی تلاش کرده‌اند تا با روایت داستان‌های موفقیت مهاجرین افغانستانی، چهره‌ای مثبت از آن‌ها ارائه دهند. مستندهایی درباره کارآفرینان افغانستانی، پوشش خبری موفقیت‌های علمی و ورزشی برخی مهاجرین و حمایت از تحصیل کودکان افغانستانی، ازجمله این موارد است. بااین‌حال، این بازنمایی‌ها در اندازه‌ای نبوده‌اند که بتوانند بر کلیشه‌های منفی فائق آیند.

۸ نتیجه‌گیری

در دهه‌های اخیر، پژوهش‌های متعددی در زمینه ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی در ایران انجام شده است. اگرچه این مطالعات ابعاد مختلف ادغام را بررسی کرده‌اند، اما بیشتر تمرکز آن‌ها بر تجارب زیسته، جامعه‌شناختی و فرهنگی مهاجرین بوده و به تحلیل مستقیم سیاست‌های مهاجرتی نپرداخته‌اند. پژوهش حاضر، با استفاده از نظریه سیاست‌های مهاجرتی در کنار نظریه ادغام اجتماعی گوردون، تلاشی است برای تبیین سیاست‌هایی که به‌صورت ساختاری و آگاهانه از سوی دولت جمهوری اسلامی ایران برای جلوگیری از ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی اتخاذ شده‌اند. درحالی‌که بسیاری از تحقیقات پیشین به تأثیرات اجتماعی و پیامدهای طرد پرداخته‌اند، این مقاله تمرکز خود را بر چرایی و چگونگی اتخاذ سیاست‌های محدودکننده معطوف ساخته است. وجه تمایز این پژوهش در نگاه سیاست‌محور، تحلیل سطوح رسمی و غیررسمی نهادها و پیوند دادن اقدامات اجرایی با مفاهیم نظری مانند امنیت اجتماعی و منافع ملی است.

سیاست‌های مهاجرتی جمهوری اسلامی ایران نشان می‌دهد که هدف این سیاست‌ها عمدتاً جلوگیری از ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی بوده است. این سیاست‌ها با ایجاد محدودیت‌های

ساختاری، اقتصادی و اجتماعی، مهاجرین را در موقعیت‌های حاشیه‌ای قرار داده و تماس اجتماعی را میان آن‌ها و جامعه میزبان کاهش داده است. نظریه‌های ادغام اجتماعی نشان می‌دهند که این فرآیند تنها با پذیرش فرهنگی آغاز نمی‌شود و برای موفقیت آن، مشارکت ساختاری، هویتی و نهادی نیز ضروری است، اما شواهد نشان می‌دهند که سیاست‌های موجود ایران، به‌جای تسهیل ادغام، اغلب موجب فزایش فاصله میان جامعه میزبان و مهاجرین شده است.

یکی از مهم‌ترین موانع ادغام، محدودیت‌های قانونی در دسترسی مهاجرین به مشاغل، خدمات عمومی و تابعیت است. این قوانین، مهاجرین را در حاشیه جامعه نگاه داشته و از فرصت‌های مشارکت برابر با شهروندان بومی محروم کرده است. علاوه بر این، نگرش‌های امنیتی نسبت به مهاجرین، به‌ویژه پس از رویدادهای تاریخی نظیر واقعه مزارشریف، به تشدید محدودیت‌ها و تصویب قوانین سخت‌گیرانه منجر شده است. این رویکرد نه تنها مشکلات ساختاری برای مهاجرین ایجاد کرده، بلکه چهره‌ای منفی از آن‌ها در افکار عمومی جامعه ایرانی ترسیم کرده است.

بررسی سیاست‌های مهاجرتی جمهوری اسلامی ایران در برابر مهاجرین افغانستانی نشان می‌دهند که دولت جمهوری اسلامی ایران، به‌ویژه از دهه هفتاد شمسی به بعد، تمایلی به ادغام اجتماعی مهاجرین نداشته است. با توجه به پیامدهای منفی که سیاست جلوگیری از ادغام اجتماعی، برای جامعه مهاجر و میزبان در پی داشته است، بازنگری در رویکردهای دولتی و ارتقاء سطح آگاهی عمومی نسبت به مسائل مهاجرت الزامی و ضروری است. این مسأله، نه تنها روند ادغام را کند کرده، بلکه باعث تقویت کلیشه‌های منفی و شکل‌گیری تصورات غلط درباره مهاجرین در جامعه میزبان شده است. تأثیر سیاست‌های مهاجرتی محدود به جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی نیست و می‌تواند پیامدهای سیاسی و امنیتی نیز به همراه داشته

ساختاری شود. در حوزه اشتغال، پیشنهاد می‌شود صدور مجوز کار تخصصی برای مهاجرین دارای مهارت فنی با تأیید فنی حرفه‌ای تسهیل گردد. همچنین، در حوزه تابعیت، تعدیل شرایط سخت‌گیرانه برای اعطای تابعیت به فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان افغانستانی ضروری است. این اصلاحات می‌توانند مسیر حرکت را به‌سوی ادغام اجتماعی تدریجی و مبتنی بر منافع مشترک فراهم کند.

در کنار بازنگری و اصلاح سیاست‌های موجود برای بهبود روند ادغام اجتماعی مهاجرین افغانستانی، همچنان ضروری است سیاست‌های کنترلی نسبت به ورود و اقامت غیرقانونی حفظ و تقویت شوند، حضور بدون مجوز می‌تواند موجب فشار مضاعف بر زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی کشور شده و زمینه‌ساز سوءاستفاده گروه‌های قاچاق انسان و کارفرمایان غیررسمی شود. بنابراین، تشدید نظارت بر مرزها، سامان‌دهی اقامت و به‌روزرسانی بانک‌های اطلاعاتی اتباع خارجی، در کنار اجرای سیاست‌های حمایتی برای مهاجرین مجاز، می‌تواند رویکردی متعادل، کارآمد و مسؤولانه در مدیریت مهاجرت باشد. این دوگانه «حمایت از مهاجرین مجاز» و «کنترل مهاجرین غیرمجاز» شرط اساسی در دستیابی به امنیت اجتماعی، توسعه پایدار و ادغام واقعی است.

منابع مالی

مقاله حاضر حمایت مالی نداشته است.

سهم نویسندگان

مقاله حاضر، مستخرج از رساله غلام‌عباس حسینی در گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران می‌باشد که به راهنمایی آقای دکتر حسین رفیع و مشاوره آقای دکتر محمد رادمد انجام شده است.

تضاد منافع

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان مطرح نشده است.

باشد. عدم ادغام اجتماعی مناسب مهاجرین، آن‌ها را در موقعیتی قرار می‌دهد که ممکن است به چالشی برای نظم و امنیت جامعه تبدیل شوند. در ایران، نگرش‌های امنیتی نسبت به مهاجرین افغانستانی، اغلب باعث ایجاد موانع اضافی برای ادغام آن‌ها شده است. این رویکردها، به جای تقویت همگرایی، به تشدید فاصله میان مهاجرین و جامعه میزبان منجر شده‌اند. البته باید توجه داشت که هرگونه بازنگری در سیاست‌ها، بدون در نظر گرفتن دغدغه‌های امنیتی، هویتی و ظرفیت‌های اقتصادی دولت، نمی‌تواند مؤثر باشد. هدف این پژوهش ارائه نسخه‌ای کلی برای ادغام نیست، بلکه شناسایی نقاط گره و پیشنهاد تدریجی سیاست‌هایی در حوزه‌هایی همچون آموزش، تابعیت، و مشارکت اجتماعی است که کمترین تعارض را با منافع ملی داشته و بیشترین کارآمدی را برای حل بحران طرد فراهم کنند.

در حوزه سیاست‌گذاری، پیشنهاد می‌شود که جمهوری اسلامی ایران رویکرد خود را از «سیاست محدودسازی و کنترل» به‌سوی «سیاست مدیریت و بهره‌گیری هدفمند» از ظرفیت‌های مهاجرین سوق دهد. ازجمله اقدامات مشخص می‌توان به سامان‌دهی و افزایش استان‌های مجاز برای اسکان مهاجرین اشاره کرد؛ به‌ویژه در استان‌هایی که نیاز صنعتی، تولیدی و ساخت‌وساز بالایی دارند، اما نیروی کار بومی در آنجا کم است و نیاز به نیروی کار مهاجر وجود دارد. همچنین بازنگری در سیاست‌های محدودیت تردد بین‌استانی و تسهیل صدور مجوز اقامت موقت کاری در سراسر کشور، می‌تواند بهره‌وری و هم‌پذیری مهاجرین را افزایش دهد. این اقدامات نه تنها به سود مهاجرین بلکه در راستای تقویت بازار کار غیررسمی و امنیت اقتصادی ایران نیز خواهد بود.

در حوزه خدمات عمومی، افزایش دسترسی به بیمه و خدمات درمانی برای مهاجرین دارای مدارک معتبر و کاهش هزینه‌ها و محدودیت‌های تحصیلی برای فرزندان مهاجرین می‌تواند زمینه‌ساز ادغام

منابع

- احمدی موحد، محمد (۱۳۸۲). ویژگی‌های جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی مهاجران خارجی با تأکید بر مهاجران افغانی در ایران. *فصل‌نامه جمعیت*، ۱۱ (۴۳ و ۴۴)، ۵۱-۲۵.
<http://journal.ncr.ir/article-1-180-fa.html>
- اعظم آزاده، منصوره و مظفری، خدیجه (۱۳۹۶). طرد اجتماعی زنان ایرانی ازدواج‌کرده با اتباع خارجی (عراقی- افغانی) و عوامل مؤثر بر آن. *فصل‌نامه بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۸ (۲)، ۷۴-۵۳.
<https://doi.org/10.22059/ijsp.2018.65053>
- بهنام، نجمه؛ صدرنبوی، فاطمه و فولادیان، مجید (۱۴۰۱). جبر چند ساحتی و بازماندگی انتخابی؛ مطالعه کیفی فرآیند بازماندگی از تحصیل کودکان افغانستانی ساکن در شهر مشهد. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۹ (۲۰)، ۷-۲۹.
<https://doi.org/10.22080/ssi.2023.23343.1993>
- پایگاه خبری آفتاب (۱۴۰۲ / ۲ / ۳۱). ممنوعیت پیوند «کلیه» ایرانی به اتباع خارجی. برگرفته از: <https://aftabnews.ir/003Wou>
- تریف، تری و همکاران (۱۳۸۳). *مطالعات امنیتی نوین*. ترجمه علی‌رضا طیب و وحید بزرگی. تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- حسینی، غلام‌عباس (۱۴۰۳). *نیم قرن میزبانی؛ سیاست‌های مهاجرتی جمهوری اسلامی ایران در برابر اتباع افغانستانی (۱۴۰۳-۱۳۵۷)*. تهران: انتشارات عرفان.
- حسینی، غلام‌عباس؛ رادمرد، محمد و رفیع، حسین (۱۴۰۳). رویکردی نظری به سیاست‌های
- مهاجرتی دولت‌های مهاجرپذیر. *دوفصل- نامه پژوهش سیاست نظری*، ۳۵ (۱۹)، ۱۶۸-۱۴۳.
<https://political.ihss.ac.ir/en/Article/45596/FullText>
- حقیقت‌طلب، پیمان (۱۴۰۰). *اصلاح قانون اعطای تابعیت به فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان غیرایرانی: از تصویب تا مشکلات اجرایی و راهکارهای پیشنهادی*. تهران: نشر مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- حقیقت‌طلب، پیمان و همکاران (۱۴۰۱). *تحصیل کودکان مهاجر در ایران؛ چالش‌های تقنینی، نظارتی و اجرایی و راهکارهای پیشنهادی*. (شماره گزارش: ۱۸۲۴۲، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی).
<https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1745176>
- خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۳/۸/۲). ۱۲۴۵ افغان در زندان‌های استان تهران محبوس هستند. برگرفته از: <https://irna.ir/xjRV2s>
- خبرگزاری ایرنا (۱۴۰۲/۱۱/۳). ثبت ۲۵۰ هزار تقاضا از سوی فاقدین شناسنامه/ اعطای هویت به ۲۶ هزار فرزند مادران ایرانی. برگرفته از: www.irna.ir/xjPB3W
- خبرگزاری ایسنا (۱۴۰۲/۲/۱۲). *تحصیل ۴۰ هزار دانشجوی افغان در ایران/ اعلام آمادگی سه دانشگاه برای پذیرش دانشجویان دختر افغان*. برگرفته از: www.isna.ir/xdNDc4
- خبرگزاری ایسنا (۱۴۰۴/۱/۱۹). *تعیین تکلیف اتباع افغانستانی سرشماری شده تا پایان تابستان*. برگرفته از: www.isna.ir/xdT9rg

شاطریان، محسن؛ حسینی‌زاده آرانی، سید سعید، سخایی، ایوب و حسینی، محمدرضا (۱۳۹۵). نهاد دین و امنیت؛ بررسی و سنجش ارتباط میان میزان دینداری و احساس امنیت اجتماعی در میان ساکنین مناطق حاشیه‌ای شهرستان کاشان. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۳(۷)، ۱۴۹-۱۲۱.

https://ssi.journals.umz.ac.ir/article_1395.html?lang=en

صدر، شادی (۱۳۸۶). مطالبه‌ی تابعیت مادری: نگاهی به سیاست‌های رسمی ازدواج زنان ایرانی با مردان افغانی مقاله. *مجله گفتگو*، ۵۰(۲۲)، ۶۱-۸۲.

<https://www.magiran.com/volume/38226>

علیزاده نیری، سحر؛ صادقی، علیرضا؛ ادیب، یوسف و قادری، مصطفی (۱۴۰۲). کشف و یافتن سازوکارهای ساخت «دیگری» مهاجر در ایران با تحلیل مضمون. *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۱۲(۴۷)، ۲۶۹-۲۹۷. <https://doi.org/10.22054/qps.2023.72031.3178>

فراش، نورالدین؛ صادقی، رسول؛ ربیعی دستجردی، حمیدرضا و محمودیان، حسین (۱۴۰۳). گسل فضایی-اجتماعی: واکاوی درک و معنای مهاجران افغانستانی از جدایی‌گزینی فضایی در شهر تهران. *تداوم و تغییر اجتماعی*، ۳(۲)، ۴۶۷-۴۹۶.

<https://doi.org/10.22034/jscc.2024.21881.1141>

فهیمی‌راد، حمید (۱۳۹۰). *مهاجرت اتباع بیگانه (افغانه) به استان خراسان رضوی*. مشهد: انتشارات سبحان توس.

فیروزی، سید محمد (۱۴۰۱). بررسی اشتراکات فرهنگی-اجتماعی ایران و افغانستان (با

خبرگزاری ایسنا (۱۴۰۴/۱/۱۹). چند میلیون افغانستانی در ایران حضور دارند. برگرفته از: www.isna.ir/xdT9gd

خبرگزاری ایسنا (۱۴۰۳/۹/۲۸). چه تعداد شناسنامه برای فرزندان دارای مادر ایرانی صادر شده است؟ برگرفته از:

www.isna.ir/xdSvzH

خبرگزاری ایسنا (۱۴۰۱/۴/۶). نگاهی به تحصیل کودکان مهاجر در ایران طی ۴۰ سال اخیر/ چالش‌های پیش رو. برگرفته از:

www.isna.ir/xdLTfC

خبرگزاری تسنیم (۱۳۹۲/۱۰/۲۴). ممنوعیت فروش سیم‌کارت به اتباع خارجی. برگرفته از:

<https://tn.ai/249032>

روحانی، علی؛ افشانی، سیدعلیرضا؛ فولادی، خدیجه؛ مرادی، شکیلا؛ امینی لاری، بهار و صمدیان، صبا (۱۴۰۳). فرآیند فرهنگ‌پذیری در میان نوجوانان افغانستانی، یک مطالعه کیفی در شهر یزد. *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی*، ۱۳(۲)، ۱۱۷-۱۳۷.

<https://doi.org/10.22108/srs.2024.141359.1992>

زاهدی، محمدجواد؛ انصاری، ابراهیم؛ ملکی، امیر و حمیدیان، اکرم (۱۳۹۴). سنجش و تبیین طرد اجتماعی مهاجرین خارجی در کلان‌شهر اصفهان محورهای موضوعی: مطالعات جامعه‌شناختی شهری. *فصل‌نامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، ۱۷(۵)، ۸۸-۵۷. <https://sanad.iau.ir/journal/urb/Article/648711?jid=648711>

سایت دیاران (۱۴۰۲ / ۳ / ۲۹). آخرین آمار تحصیل کودکان اتباع در ایران (سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱). برگرفته از:

<https://diaran.ir/11975/>

نصر اصفهانی، آرش (۱۳۹۷). در خانه برادر، پناهندگان افغانستانی در ایران. تهران: نشر پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

نظری، حسن آقا (۱۳۹۵). تبیین چستی نهاد و استلزامات آن در علوم اجتماعی. فصل‌نامه روش‌شناسی علوم انسانی، ۲۲(۸۶)، ۱۴۳-۱۵۷.

https://method.rihu.ac.ir/article_1151.html?lang=fa

وحدتی شبیری، سید حسن و افشار قوچانی، زهره (۱۳۹۳). تعیین وضعیت حقوقی فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی. نشریه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۱۸(۴)، ۱۶۸-۱۴۷.

<http://clr.modares.ac.ir/article-20-3042-fa.html>

یوانز، مارتین (۱۴۰۰). افغانستان، مردم و سیاست. ترجمه سیما مولایی. تهران: چاپ شمشاد.

Adelkhah, F., & Olszewska, Z. (2007). The Iranian Afghans. *Iranian Studies*, 40(2), 137-165.

<https://doi.org/10.1080/00210860701269519>

Alba, R. D., & Nee, V. (2003). *Remaking the American mainstream: Assimilation and contemporary immigration*. Harvard University Press.

Çakal, H., Ruhani, A., Keshavarzi, S. & Kızık, B. (2023). Formation of hatred emotions toward Afghan refugees in Iran: A grounded theory study. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 29(4), 355-364.

تأکید بر آسیب‌ها و فرصت‌ها). پژوهش‌نامه خراسان بزرگ، ۱۳(۴۶)، ۱-۱۲.

<https://doi.org/10.22034/jgk.2022.308573.0>

کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۵). قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی. تهران: نشر میزان.

محمدی، یدالله (۱۴۰۰). مهاجرت افغانستانی‌ها به ایران و تأثیر آن بر امنیت ملی ۱۳۵۷-۱۴۰۰. تهران: نشر برتر اندیشان.

محمودی، عمر (۱۴۰۲). تدوین چشم‌انداز سازمان‌های دولتی با رویکرد نهادی. فصل‌نامه حکمرانی و توسعه، ۳(۲)، ۸۹-۱۱۶.

<https://doi.org/10.22111/jipaa.2022.3.412796.1132>

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۵۵/۳/۲۵). قانون کنوانسیون مربوط به وضع پناهندگان و پروتکل آن. برگرفته از:

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/97439>

<https://doi.org/10.1037/pac0000685>

Ceyhan, A. (2001). Terrorisme, immigration et patriotisme. Les identités sous surveillance. *Cultures & Conflits*, (44), 117-133.

<https://doi.org/10.4000/conflits.746>

EUAA, (2022). *Iran-Situation of Afghan refugees*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Gliniski, S. (4/ 4/ 2024). Nothing compensates for the stolen years: the Afghan

- women rebuilding shattered dreams in Iran. The Guardian. <https://www.theguardian.com/global-development/article/2024/jul/04/afghan-women-iran-taliban-afghanistan-education>
- Gordon, M. (1964). *Assimilation in American life*. New York: Oxford University Press.
- Gordon, M. M. (1961). Assimilation in America: Theory and reality. *Daedalus*, 90(2), 263-285. <https://www.jstor.org/stable/20026656>
- Iranpress (1/ 12/ 2024). Iran hosts 90,000 foreign students in higher education institutions. <https://iranpress.com/iran-hosts-90-000-foreign-students-in-higher-education-institutions>
- Jetten, J., Keshavarzi, S., Ruhani, A., Fuladi, K., & Cakal, H. (2024). Caught between two worlds: Social identity change among second-generation Afghan immigrants in Iran. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 34(5), 28-81. <https://doi.org/10.1002/casp.2881>
- Kivisto, P. (2005). *Incorporating diversity, rethinking assimilation in a multicultural age*. New York: Routledge.
- Laubenthal, B. (2023). Introduction: Assimilation, integration or transnationalism? An overview of theories of migrant incorporation. *Int Migr*, 61: 84-91. <https://doi.org/10.1111/imig.13118>
- Lenehan, S. (2022). In search of a caring state: Migrations of Afghans from Iran to Germany. *Critique of Anthropology*, 42(3), 238-253. <https://doi.org/10.1177/0308275X221120170>
- Naseh, M., Potocky, M., Burke, S. L., & Stuart, P. H. (2018). Assessing refugee poverty using capabilities versus commodities: The case of Afghans in Iran. *Advances in Social Work*, 18(3), 853-873. <https://doi.org/10.18060/21635>
- Rahimitabar, P., Kraemer, A., Bozorgmehr, K., Ebrahimi, F., & Takian, A. (2023). Health condition of Afghan refugees residing in Iran in comparison to Germany: A systematic review of empirical studies. *International Journal for Equity in Health*, 22(1), 1-14. <https://doi.org/10.1186/s12939-023-01832-7>
- Rumbaut, R. (2015). Assimilation of immigrants. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 81-87. <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.31109-6>
- Safi, M. (2006). Le processus d'intégration des immigrés en France : inégalités et segmentation. *Revue française de sociologie*, 47(1), 3-48.

- <https://doi.org/.3917/rfs.471.0003.10>
- Sironi, A., Bauloz, C. and Emmanuel, M. (2019). *Glossary on migration*. Publisher: International Organization for Migration.
- Songhori, N., Maarefvand, M., Fekr-Azad, H., & Khubchandani, J. (2018). Facilitators and barriers of afghan refugee adolescents' integration in Iran: A grounded theory study. *Global Social Welfare*, 5(1), 243-252.
- <https://doi.org/10.1007/s40609-017-0104-6>
- UNODC (2022). *Opium cultivation in Afghanistan; Latest findings and emerging threats*. New York: United Nations Office on Drugs and Crime.
- Worldometer (6/ 10/ 2024). *Afghanistan population*.
<https://www.worldometers.info/world-population/afghanistan-population/>
- Zandi-Navgran, L., Askari-Nodoushan, A., & Afrasiabi, H. (2024). Integration of Afghan Immigrants in Iran: A multi-grounded theory study. *Journal of Intercultural Studies*, 1(11), 1-22.
- <https://doi.org/10.1080/07256868.2024.2374559>
- Aftab News (2023, May 21). *Ban on Iranian kidney donation to foreign nationals*. [In Persian].
<https://aftabnews.ir/003Wou>
- Ahmadi-Movahed, M. (2003). Demographic, economic, and social characteristics of foreign migrants with an emphasis on Afghan migrants in Iran. *Population Quarterly*, 11 (43 & 44), 25-51. [In Persian].
<http://journal.ncr.ir/article-1-180-fa.html>
- Alizadeh Niri, S., Sadeghi, A., Adib, Y. & Ghaderi, M. (2023). Discovering and finding the mechanisms of constructing the immigrant "other" in Iran through thematic analysis. *Political Strategic Studies*, 12(47), 269-297. [In Persian].
<https://doi.org/10.22054/qpps.2023.72031.3178>
- Azam Azadeh, M. & Mozaffari, K. (2018). Social exclusion of the Iranian women married to foreign nationals (Iraqi and Afghan) and its related social factors. *Journal of Social Problems of Iran*, 8(2), 53-74. [In Persian].
<https://doi.org/10.22059/ijsp.2018.65053>
- Behnam, N., Sadrnabavi, F., & Fouladiyan, M. (2023). Multidimensional determinism and selective dropout; A qualitative study of educational survival process of Afghan children living in Mashhad. *Sociology of Social Institutions*, 9(20), 7-29. [In Persian].
<https://doi.org/10.22080/ssi.2023.23343.1993>
- Diyarans Website. (2023, June 19). *Latest statistics on education of foreign*

- national children in Iran (2022–2023 school year). [In Persian]. <https://diaran.ir/11975/>
- Ewans, M. (2021). *Afghanistan: People and politics* (S. Molaei, Trans.). Tehran: Shemshad Press. [In Persian].
- Fahimi-Rad, H. (2011). *Migration of foreign nationals (Afghans) to Khorasan Razavi province*. Mashhad: Sobhan Toos Publications. [In Persian].
- Farrash, N., Sadeghi, R., Rabiei-Dastjerdi, H. and Mahmoudian, H. (2025). Socio-spatial fault: Understanding and meaning of Afghan immigrants of spatial segregation in Tehran. *Journal of Social Continuity and Change (JSCC)*, 3(2), 467–496. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jssc.2024.21881.1141>
- Firozi, S. M. (2022). Study of socio-cultural commonalities of Iran and Afghanistan (emphasizing the harms and opportunities). *Journal of Greater Khorasan*, 13(46), 1–12. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jgk.2022.308573.0>
- Haghighat-talab, P. (2022). *Amendment of the nationality law for children born to Iranian mothers and non-Iranian fathers: From ratification to implementation challenges and proposed solutions*. Tehran: Islamic Parliament Research Center of the Islamic Republic Of IRAN. [In Persian].
- Haghighat-talab, P., et al. (2022). *Education of migrant children in Iran: Legislative, supervisory, and executive challenges and proposed solutions* (Report No. 18242, Islamic Parliament Research Center of the Islamic Republic of Iran). [In Persian]. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1745176>
- Hosseini, G. (2024). *Half a century of hosting: Iran's immigration policies towards Afghans (1979–2025)*. Tehran: Erfan Publications. [In Persian].
- Hosseini, G., Radmard, M., & Rafie, H. (2025). A theoretical approach to the immigration policies of immigrant-receiving states. *Research in Theoretical Politics*, 35(19), 143–168. [In Persian]. <https://political.ihss.ac.ir/en/Article/45596/FullText>
- IRNA News Agency (2024, January 23). 250,000 ID-less applications registered / 26,000 children of Iranian mothers given identity. [In Persian]. www.irna.ir/xjPB3W
- IRNA News Agency (2024, October 24). 1,245 Afghans imprisoned in Tehran Province. [In Persian]. <https://irna.ir/xjRV2s>
- Islamic Parliament Research Center of the Islamic Republic of IRAN (1976, June 15). *Law on the Convention Relating to the Status of Refugees and its Protocol*. [In Persian]. <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/97439>

- ISNA News Agency (2023, May 2). 40,000 Afghan students studying in Iran / Three universities ready to admit Afghan female students. [In Persian]. www.isna.ir/xdNDc4
- ISNA News Agency. (2022, June 27). A look at 40 years of education for migrant children in Iran: Challenges ahead. [In Persian]. www.isna.ir/xdLTfc
- ISNA News Agency. (2024, December 19). How many birth certificates have been issued for children of Iranian mothers? [In Persian]. www.isna.ir/xdSvzH
- ISNA News Agency. (2025, April 7). Legal status of Afghan nationals registered in census to be finalized by end of summer. [In Persian]. www.isna.ir/xdT9rg
- ISNA News Agency. (2025, April 7). Several million Afghans reside in Iran. [In Persian]. www.isna.ir/xdT9gd
- Katouzian, N. (2006). *Civil law in current legal order*. Tehran: Mizan Publishing. [In Persian].
- Mahmoudi, O. (2023). Formulating the perspective of governmental organizations with an institutional approach. *Governance and Development*, 3(2), 89–116. [In Persian]. <https://doi.org/10.22111/ji-paa.2023.412796.1132>
- Mohammadi, Y. (2021). *Afghan migration to Iran and its impact on national security (1979–2021)*. Tehran: Bartar Andishan Publishing. [In Persian].
- Nasr Esfahani, A. (2018). In the brother's house: Afghan refugees in Iran. Tehran: Research Institute for Culture, Art, and Communication. [In Persian].
- Nazari, H. A. (2016). Conceptualizing “institution” and its implications in social sciences. *Journal of Methodology of Social Sciences and Humanities*, 22(86), 143–157. [In Persian]. https://method.rihu.ac.ir/article_1151.html?lang=fa
- Ruhani, A., Afshani, S., Fuladi, K., Moradi, S., Amini Lari, B. & Samadian, S. (2024). Navigating social identity: A study of acculturation processes among Afghan adolescents in Yazd, Iran. *Strategic Research on Social Problems*, 13(2), 117–137. [In Persian]. <https://doi.org/10.22108/srsp.2024.141359.1992>
- Sadr, S. (2008). Claiming maternal nationality: A review of Iran's official policies on Iranian women marrying Afghan men. *Goftogu*, 50(22), 61–82. [In Persian]. <https://www.magiran.com/volume/38226>
- Shateriyan, M., Hoseynizade Arani, S. S., Sakhayi, A., & Hoseyni, M. R. (2016). Institution of religion and security; Relationship between religiosity and sense of social security among the residents of peripheral areas of Kashan City. *Sociology of Social Institutions*, 3(7), 149–121. [In Persian]. https://ssi.journals.umz.ac.ir/article_1395.html?lang=en

Tarif, T., et al. (2004). *Security studies today* (A. Tayyeb & V. Bozorgi, Trans.). Tehran: Strategic Studies Institute. [In Persian].

Tasnim News Agency. (2014, January 14). *Ban on SIM card sales to foreign nationals*. [In Persian].

<https://tn.ai/249032>

Vahdati-Shabiri, S. H., & Afshar-Ghoochani, Z. (2014). Determining the civil status (legal status) of children of Iranian women married

with foreign men. *Comparative Legal Research Journal*, 18(4), 147-168. [In Persian].

<http://clr.modares.ac.ir/article-20-3042-fa.html>

Zahedi, M. J., Ansari, E., Maleki, A., & Hamidian, A. (2016). A measurement and explanation of immigrants' social exclusion in the city of Isfahan. *Journal of Sociological Urban Studies*, 17(5), 57-88. [In Persian].

<https://sanad.iau.ir/en/Journal/urb/Article/648711?jid=648711>

